

IV.

205

A székesyudvarhelyi ev. ref. kollegium
Ifjúsági Könyvtára.

Könyvt. sz.

1765

III

205

*A könyvek kimelését, épségben és tisztán
való tartását figyelembe ajánljuk a nemes ta-
nuló-ifjúságnak. Választmány.*

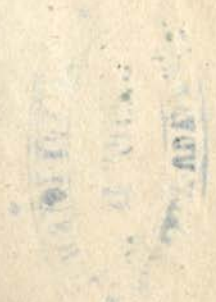
88 48

E. 53. VII

~~279~~

VILÁGKRÓNIKA.

NÉPSZERŰ ELÉADÁSA

az 1856. november elejétől 1857. novemb. elejéig

TÖRTÉNT

NEVEZETESEBB ESEMÉNYEKNEK.

IRTA

URHÁZY GYÖRGY. 279

10 képpel.

PESTEN, 1858.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

10

WILKINSON

WILKINSON

WILKINSON

WILKINSON

WILKINSON

WILKINSON

WILKINSON

WILKINSON

41962

WILKINSON

WILKINSON

WILKINSON

I.

Európai ügyek : A párisi kötés végrehajtása folytán keletkezett viszály : Bolgrád és a Kigyósziget átengedése, és a török terület kiürítésének kérdése. Párisi második értekezlet. Jegyzőkönyv. Ennek pontjai. Egyezmény a jegyzőkönyv alapján. Az egyezmény kicserélése. Végleges megoldás.

1856 végén, — mint az 1855—1856-ki krónikából olvashattuk, — igen komoly s több tekintetben aggodalmat ébresztő kérdések keletkeztek az európai nagy hatalmak közt, a párisi békekötés értelmezése és végrehajtása miatt. Egyik nevezetes kérdés volt : a párisi kötés által kijelölt földrészek átengedése orosz részről; továbbá : a háború-folytató hatalmak által elfoglalt területek kiürítése. Oroszország, — mint tudjuk, — nem akarta átengedni Moldovának Bolgrádot, Törökországnak a dunai deltát és Kigyószigetet; Ausztria, — míg az átengedés nem teljesítettik, — nem akarta hadseregét kivonni a dunai fejedelemségekből, Angolország nem akarta hajóhadát visszahíni a török belvizokról, szóval : Európa békéje ismét válponton állott s megzavarással fenyegetteték. A dolgok ily fenyegető állásában igen kívánatosná vált, hogy a párisi második congressus ismét összeüljön, ezen függő kérdések végleges elintézése végett, mikhez járult még a kitört veszélyes viszály is Poroszország és Schweiß között.

A második congressus összehívását ennek következtében több oldalról komolyan kezdék sürgetni. Maga Oroszország is oct. 27-ki emlékiratá-

ban (memorandum) jónak látta Bolgrád átengedése és a kigyó sziget kiürítését illetőleg úgy nyilatkozni, hogy békés hajlamairól az irányában ellenzékét képző hatalmakat biztossithassa. Együttal köriratot intézett a párisi kötést aláírt hatalmakhoz, melyben kijelenté, hogy a kigyószigetekre nem helyez sem politikai sem katonai fontosságot; neki nem célja Bolgrádot megerősíteni. Ennélfogva megújítá sept. 19-ki fölhívását, hogy a hatalmak képviselői ülnének össze, miután ő készen nyilatkozik a viszályos pontokat a többség döntő ítélete alá terjeszteni. Poroszország is sürgetőleg lépett föl, miután a neufchâteli (neuenburgi) események ezen hatalmat is kiforgatták eddigi békés helyzetéből. Ez is párisi követéhez sürgőnyt intézett, melyben a második congressus megnyitását sürgetteté.

Végre a párisi kötést aláírt hatalmak mindnyájan beleegyezének, hogy a második congressus összeüljön, s az össze is ült 1856 végén, dec. 31-kén. Ezen második értekezletben részt vettek a hatalmak párisi követei, s egy jegyzőkönyvet állapítának meg, a következő pontokkal : A Moldova és Oroszország közti határ a Tráján völgyét követendi egész a Yalpuk folyóig, Bol-

grád és Tobák Moldovának maradván; a Kigyó-sziget és a dunai delta egyenesen Törökországra szállnak; Oroszország az átengedett területért Komrát városát kapja, 330⁰ verst földterülettel és 5600 lélekkel; a földrészek kijelölésének, valamint a dunai fejedelemségek és Törökország belvizei kiürítésének is 1857-diki martius 30-áig meg kell történnie.

Ezen kérdésben még egy újabb értekezletet tartottak, s ebben, 1857 jan. 6-kán, Ausztria, Franciaország, Nagybritannia, Poroszország, Oroszország, Szárdinia és Törökország követei a jegyzőkönyvet aláírták.

Ezen jegyzőkönyv aláírása következtében az illető felek kötelezve levén, annak nem sokára jelentékeny következményei valának. A jegyzőkönyv szerint a moldova-orosz határok kijelölésére bizottmány neveztetvén ki, ez munkálatát sietett befejezni, minél fogva lehetségessé lőn, hogy a moldovai hatóságok a számukra kijelölt területet elfoglalhassák, s febr. 20-kán s a következő napokon Bolgrádot, Iszmait és Rénit a moldovai hadcsapatok meg is szállották. Ezenkívül az ausztriai foglalo hadcsapatok febr. 27-kén megkezdék Moldova és Oláhország területének kiürítését, az angol és francia foglalo csapatok pedig febr. 28-kán kezdtek hajóra ülni a Pireusban, kiürítendők Görögország földét, melyet a keleti háboru folytán támadt fölkelési mozgalmak mi-

att huzamosan megszállva tartottak. Az ausztriai hadcsapatok Bukuresetet mart. 14-kén, Jászvárost (Jassi) mart. 16-kán hagyták el, s a kiürítés ausztriai részről tökéletesen bevala végezve mart. 25-kén. Az angol hajóhad pedig, mely Törökország belvizein foglalo állásban vala, mart. 31-én hagyá el a Bosporust. Az oroszok e közben hasonlókép kiüríték a Kigyó-szigetet.

A jan. 6-ki jegyzőkönyv lényeges pontjai e szerint végrehajtatván, nem maradt egyéb hátra, mint eme végrehajtást egyezmény által megállapítani és megerősíteni. A párisi kötést aláírt hatalmak képviselői jun. 19-kén ismét összeültek tehát Párisban s aláírták azon szerződést, mely, a jan. 6-ki jegyzőkönyv szerint, a beszzarabiai török-orosz határok kiegyenlítését, valamint a Kigyó-sziget és dunai delta kérdését szabályozza. Ezen szerződés, megerősítése végett az érdekllett hatalmak elé terjesztetett, s a kicserélés későbbre maradt. (Az illető okmány később, dec. 31-kén végre ki is cseréltetett).

Igy végződött ezen komoly bizonyodalom, mely több fordulata alkalmával fenyegető alakot öltött, s mi hogy szerencsés megoldást nyert, egyfelől azon mérsékltségnek köszönhetjük, melyet Oroszország az ügy folyama alatt tanusított, más felől pedig azon böles megfontolásnak és higgadtságnak mely az érdekllett hatalmakat tanácskozásuk folyama alatt vezette.

II.

Folytatása a párisi kötés végrehajtása folytán támadt kérdéseknek: A dunai fejedelemségek egyesítésének kérdése. Vita a journalistikai és diplomatiái téren. A divánokat összehívó fermán. Választási mozgalom. Vogoridesz eljárása Moldovában. Az unio-pártoló hatalmak tiltakozása a moldovai választás ellen. A diplomatiái viszonyok megszakítása ezen hatalmak és a Fényes Kapu között. Osbornei értekezlet. A moldovai választás megsemmisítése és új választás. A divánok összeülése.

Határozatok.

A határok kijelölése és a területek kiürítésének végrehajtása által azonban még nem egyenlítettett ki minden függő kérdés, melyet a párisi békekötés eléldézett. Ezen kötés 22, 23, 24, 25, 26 és 27-ik cikkelyei Moldova- és Oláhországot illetőleg oly stipulatiokat foglalnak magukban, melyek különféle magyarázatokra szolgáltatának viszont alkalmat, az érdekllett felek különböző érdekei szerint. Nevezetesen a fejedelemségek szervezése tárgyában az egyesítés kérdése két, egymással szemben álló pártra osztá a párisi kötetést aláírt hatalmakat. Egyik részen állottak: Francia-, Orosz-, Poroszország, Szárdinia s darab ideig Angolország is, mint az egyesítés párhivei; a másik részen álltak: Austria és Törökország, melyekhez csatlakozott később, legalább látszólag, Angolország. E kérdés nagy versengésre adott alkalmat az európai diplomatiában és journalistikában: az egyesítésnek barátai, ellenei egyiránt keletkeztek, s mondhatjuk, hogy ez ügyben diplomatak és journalisták nem csekély mennyiségű tintát fogyasztottak, anélkül azonban, hogy egyik vagy másik oldalon jelentékeny eredményt vitattak volna ki.

Ezen vita azonban előlegesen folyt, mielőtt a divánok a fejedelemségek végleges szervezetét illetőleg, a népesség kívánatát kifejezték volna, pedig ez volt a fődolog, s így azt méltán lehetett nevezni „rólunk nélkülünk“ vitának. De a divánok kihallgatása sem maradhatott el sokáig; azokat is össze kellett híni; kivált miután a fejedelemségek kiürítése megtörtént.

Az összehívási fermán hosszas tanácskozás- és vitatkozás tárgya vala Sztambulban. Az érdekllett udvarok követel minden befolyásukat fölhasználták, hogy az érdekeik értelmében szerkesztessék. A hatalmak bizottmánya végre a negyedik értekezletben meg is állapítá véglegesen az összehívó fermánt. Ebben a Fényes Kapu (Porta) fensőségi joga (souverainitása) biztosittatik; az ottomán kormány fentartja magának a veto jogát, a divánok által kifejezett kívánatokra nézve, mihelyt ezek a fensőség jogát sértenék.

Az összehívó fermán Oláhország és Moldovában kihirdettetvén, s az európai hatalmak biztosai megérkezvén — kik közt Talleyrand, a francia kormány unioérzelmű képviselője igen nagy kitüntetéssel fogadtott, — megkezdődött tetteleg a működés, melyet a journalistika eleve

előkészített volt. Bukarestben, Jászvárosban, s más helyeken politikai clubbok, a választást előkészítő bizottságok alakultak, melyek oly hévvel kezdtek működni, minek csak Európa parlamentaris rendszerű országaiban látjuk példáját. Hogy a szabadság élvezésében kihágások is történtek, nem lehet tagadni, s ezen nem is csodálkozhatunk, ha meggondoljuk, hogy Moldova és Oláhország értelmesebb osztálya nem bir még annyi politikai érettséggel, mennyit Európa jelen állapotában méltán kívánhatunk azoktól, kik hazájuk sorsa fölött komolyan akarnak intézkedni. A népről nem is szólnunk. A román nép igen alanti fokán áll a fejlettségnek, s nem is állhat magasabban ott, hol a hűbéri viszonyokat még alig kezdik megszüntetni. Egyébiránt eme kihágások csak itt ott fordultak elé, s még ezután nem szabad kárhoztató ítéletet mondani az egész mozgalom célja és eredménye fölött.

A nép ily állapotában természetesen ezer meg ezer ut nyílik az erkölcsi megrontásra, kivált oly országban, mint Moldova és Oláhország, melyek a külföldi befolyás súlyát is nagy mértékben érezték mindég a belföldi befolyás mellett. Állítják, hogy Vogoridesz Miklós herczeg is, Moldova kajmakámja, ki a meghalálozott Balsh Theodor helyére neveztetett ki a Fényes Kapu által kajmakámnak befolyását arra használta volna, hogy a választási mozgalmakat az ő érdekeinek megfelelő irányban vezesse, kihágásokat, erőszakolásokat stb. kövessen el, mik aztán azt eredményezték,

hogy a moldovai választások jul. 19-én Unio-ellenes értelemben ütöttek ki.

Vogoridesz herczegnek állítólag törvénytelen eljárása nemcsak a moldovánok részéről, hanem a Sztambulban levő Unio-pártoló hatalmak részéről is komoly tiltakozást vont maga után, s ezeket arra bírta, hogy az ottomán kormánytól a moldovai választásoknak, mint törvényelleneseknek megsemmisítését követeljék. Ismeretes dolog, hogy ezen ellenmozgalmat Thouvenel, a francziák császárljának nagy ügyességű követje vezette, hozzá csatlakozván, Orosz-, Poroszország és Szárdinia követei, míg a más oldalon az ottomán kormányt az angol és ausztriai követek gyámolíták, sőt eljárásáért a felelősséget is magukra vállalák.

Vogoridesz ellen fölhozták a többi közt, hogy Moldovában a papok száma, 3,263-ra megy; ezekből állítólag csak 193 volt a választási laistromokba bevezetve, s valósággal csak 17 vett rész a választásban. A visszavonultak közt volt a metropolita. Felhozták továbbá, hogy Moldovában 3000 nagy birtokos van, kik közül 465 volt választóul bejegyezve, s a választásban nem vett több részt, mint 207. A kis birtokosok száma 20,000, kik közül csak 2,264 választó vala található a választási laistromon. A szabad életmódúak közül 11 volt beírva, holott csupán Jászvárosban 78-ra megy az ügyvédek száma. Jászvárosban a telekbirtokosok száma 1200; ezek közül 598 volt beírva. Az iparűzők és mesteremberek száma 12,000-re

tehető, s ezek közül nem volt több bejegyezve 1,190-nél.

A francia kormány képviselője úgy tőn, mint azt hirdették.

A Fényes Kaputól határozottan követelte a moldovai választás megsemmisítését. A Kapu ezen követelésre azzal felelt aug. 4-kén, hogy ő kész Moldova és Oláhország kajmakámjait a török fővárosba híni, a választási eljárás pontosabb megvizsgálása végett. Thouvenel azonban kijelenté, hogy ő a rögtöni megsemmisítést követeli, különben követi lobogóját 24 óra alatt bevonja. A Kapu aug. 5-kén ismételte ajánlatát, kijelentvén egyszersmind, hogyha Thouvenel megmarad a mellett, hogy e választ megtagadásnak tekintse, kénytelen a következőkért minden felelősséget rá hárítani; kijelentvén egyuttal azt is, hogy a szultán személyesen fordul a francziák császárához. A franczia követ ennek következtében be is huzta lobogóját, de Ali pasa külügyi ministert értesíté, hogy csak néhány nap múlva utazik el, mely körülmény annak föltevésére nyújtott kilátást, hogy a békés kiegyenlítésre nézve nem enyészett el minden remény. Megjegyzendő, hogy e diplomatiái háborgás közben a miniszteri válság (Krizis) is bekövetkezett Sztambulban. Resid pasa visszalépett.

Azonban nem csak a francia követ lépett föl a megsemmisítés követelésével, hanem az orosz porosz és szárd követek is aug. 5-kén a francia követéhez hasonló tartalmu jegyzéket nyújtának át, abban a diplomatiái viszonyok megszakitását

s elutazásukat a Kapunak bejelentették. Az orosz követ aug. 6-kán bevonta lobogóját.

A Kapu mindemellett, Angolország és Ausztia követei által támogatva, hatalmi méltóságát sértőnek találta, hogy a követelésnek engedjen, annyit azonban mégis tőn, hogy azon négy udvarnál levő követeit, melyek vele a diplomatiái viszonyokat megszakiták, értesíté, hogy állomásaikat ne hagyják el, mig utleveleik az illető udvarok által nem kézbesítettnek.

Európa megdőbbenve tekintett minden perczen Sztambul felé a bonyodalom kifejlésére, melyet a journalisták új öntetű elnevezése szerint a franczia Mencsikoff idézett elé; kíváncsian tekintett Páris felé is, hol mostanság az európai ügyek fölött ítélő areopag szokta üléseit tartani.

Ezen fenyegető helyzetben III. Napoleon császár vevé át ismét szokás szerint, a kiegyenlítő szerepet. Főgondja vala, hogy egyezkedjék az angol kormány nyal, minek köszönheté főleg, hogy a sztambuli angol követ, Stratford de Redcliffe lord a moldovai választás kérdésében Thouvenel irányában ellenséges állást foglalt. Angolországot tehát meg kellett nyerni.

Ezen bonyodalom közepette következett be az annak idejében sokat emlegetett s következményére nézve csakugyan fontos osbornei értekeztet. III. Napoleon császár aug. 5-kén indult Osborneba, nejével együtt, s oda aug. 6-kán reggel érkezett meg. III. Napoleon aug. 10-keig tanácskozott Osborneban, s ezen tanácskozmány eredménye az

lön, hogy a dunai fejedelemségeket illetőleg elintézés (arrangement) jött létre, mint azt Palmerston lord, Disraeli interpellatiojára, az aug. 12-ke éjjeli alsóházi ülésben kijelentette.

Sokat törték a publicisták fejüket, hogy mi legyen tulajdonkép ezen elintézés vagy rendezés (arrangement). Legelőször is az ausztriai felhivatalos „Oest. Corr.“ szólalt meg, az osbornei látogatás eredményéről hozott cikkével. Ebben fölfejtetett, hogy a kapu miért nem engedhetett Franciaország és részesei kívánatának, mi Ausztria és Angolország beleegyezése nélkül egyoldalulag nyilvánított, s melyek követei az engedést annál kevesebb tanácsolatokat, minthogy ezáltal magukat oly tárgy szabályozásából zárták volna ki, melyet ünnepélyes szerződési határozatok általános tanácskozás és egyezkedés terére utasítottak. — A Francia- és Angolország között váltott eszmecsere azonban az aránytalanságot kiegyenlítette. Miután azon meggyőződésre jutottak, hogy elvkérdések fölött semmi véleménykülönbség nem forog fenn, a viszály, mely Sztambulban csupán esetleges pontok fölött merült föl, csak alárendelt jelentőségét tarthatá meg, s azon pillanattól fogva könnyen találhatott megoldásra, midőn a francziák császára Ausztria- és Angolországhoz azon fölhívással járult, hogy Sztambulban a kérdés állását vennék fontolóra. Ha ezen két hatalom eddig csak helyeselheté, hogy a Kapu visszautasítá a közreműködésök nélkül hozzáintézett követelést, most nagy fontosságot

kell arra helyezniök, hogy Franciaország kívánatainak elégtétessék. — Mi a Kaput illeti, neki mind méltósága mind érdekei megengedik, hogy minden hatalom összhangzó egyetértésének engedjen, mit állásának tudatában, mint a párisi kötés aláírója, egyesekre nézve meg nem adhatónak tartott. — Ausztria és Nagybritannia kabinetjei ezen nézetek által vezettetve, most már magok is tanácsolják a Kapunak a választási lajstromok revisioját és az új választások megrendelését Moldovában, s méltán várható, hogy a szultán kormánya, a kérdést megfontolván, tekintetbe veendi a szövetségesei által egyhangulag kifejezett ohajtásokat.

Ennyi volt körülbelől az „Oest. Corr.“ nyilatkozatának veleje, mi világosan azt jelenté, hogy már most Ausztria és Angolország is meg egyezvén a választások megsemmisítésében, az ottomán kormánynak nem lehet haboznia. De habozása még is tartott néhány napig, mert Redcliffe lord még kormánya utasításának sem akart engedni, s a Kaput arra tanácsolta, hogy az osbornei határozatot ne teljesítse. Ezen torzalkodás miatt történt az, hogy a francia „Moniteur“ csak aug. 26-kán jelentheté a következőket: „Páris, aug. 25. A török kormány a moldovai kajmakámhoz elküldte azon parancsot, hogy az ezen tartományban végbement választásokat semmisítse meg, a választói lajstromokat a Bukurestben megállapított magyarázatok értelmében vizsgál-tassa át, és 15 nap multával új választásokhoz fogjon. — A diploma-

tiai viszonyok, melyek egy részről Francia-, Orosz-, Poroszország és Szárdinia, más részről pedig a Kapu közt megszakítottak, legközelebb ismét helyre fognak állíttatni.

Miután a francia politikának sikerült azt elérni, mire törekedett, semmi sem tartoztatható tovább, hogy Thouvenel a Fényes Kapuval a diplomáciai viszonyokat újra meg ne kezdje. Ez aug. 29-kén megtörténvén, a francia és orosz követségek jelvényeiket sept. 5-kén ismét lelepleztették, s lobogóikat kitűzték.

Moldovában a választások sept. 10-kén újra megkezdődtek, s azok az unio részére ütöttek ki. Vogoridesz herczeg e szerint méltán ügyekezett annak idejében a választási rendszabályok megszorítását eszközölni. Meg kell jegyeznünk, hogy a választások Oláhországban már elébb uniopártoló értelemben ütöttek ki.

A választás mindkét tartományban befejeztetvén, eljött az ideje, hogy a divánok megnyitassanak, a párisi kötés értelmében.

A moldovai diván Jászvárosban oct. 4-kén nyílt meg. A megnyitásról ennyit írhatunk. Először Te Deum volt. Azután a követek a gyűlésterembe mentek, hol Angol- és Oroszország biztosai, valamint a konzuli testület tagjai, már együtt valának. A metropolita elfoglalván az elnöki széket, a kajmakám következő üzenete olvastatott föl:

„Ö felsége magas főurunknak a párisi kötés következtében keletkezett fermánja szerint az ad hoc diván szervezésének előmunkálatai befejeztetvén, a belügyi osztály által

meghivatám a követeket, hogy gyülekezzenek össze Jászvárosban. A követek nagy része már itt is van, miért is sietek erről eminenciádat értesíteni, kérvén egyszersmind, hogy a divánt vasárnap. sept. 22. (oct. 4)-kén megnyitni sziveskedjék. E célból ide csatolva küldöm eminenciádnak a császári fermánt, mely, mielőtt a munkához hozzúlátának, a diván munkálatainak mintegy megszentelése jeleül fölolvassandó“

A metropolita elnök erre következő beszédet tartott:

„Moldvarománok! Isten megítélje élteteket, mint a sasét. (CHII-ik zsoltár).

„Kedves testvéreim, gyermekeim a Jézus Krisztusban, Moldvaország minden rendjeinek tisztelt követei! Isten, minden vigasz atyja, azon gondolatot sugalván a hatalmas európai fejedelmek lelkébe, hogy a párisi tanácskozmányban hazánk sorsával is foglalkozzanak, a kötés 24-ik cikkelyében megállapíták, hogy a társadalom valamennyi osztályát lehetőleg legpontosabban képviselendő ad hoc diván alakíttassék, s a fejedelemségekben elnökének előülése alatt egybehivassék. A Fényes Kapu fermánja szerint s a kajmakám herczeg ő excellentiájának az ülések megnyitására vonatkozó üzenete folytán megjött az ohajtott nap, s a diván ülései ma megnyílnak.“

Bukurestben oct. 11-kén nyitott meg a diván. Itt is, mint Jászvárosban, a metropolita tartotta a felavató és megnyitó beszédet. A bukuresti azonban kimértebben beszélt tisztársánál. Itt a megnyitás

estéjén a várost kivilágították, s a casino-társulat egy transparentet állíttatott föl a nemzeti színház terén, következő felirattal: „*A fejedelemségek egyesítése. Idegen fejedelem. Alkotmányos Kormány. Az önállóság biztosítása.*“

Az ily nyilatkozványok előpostái valának egyfelől a nép, másfelől a divánok hangulatának, s ezt még inkább igazolta az, hogy a jászvárosi divánnak oct. 19-kén tartott ülésében a következő ohajtások terjesztettek elé s fogadtattak el az egész diván által, két szavazat kivételével: 1) *A fejedelemségek jogainak, különösen pedig önkormányzatuknak tiszteletben tartása, a Fényes Kapuval kötött régi az 1393. 1460, 1511, és 1634-ki egyességeik erejénél fogva.* 2) *A fejedelemségek egyetlen Románia állammá egyesítése.* 3) *Külföldi örökös fejedelem, ki az európai uralkodó házak közül választandó, s kinek örökösei az ország vallásán növelendők.* 4) *A fejedelemségek területének semlegessége.* 5) *Törvényhozási hatalommal fölruházott egyetemes gyűlés, melyben a nemzet valamennyi érdeke képviselendő. Az elősorolt jogok a párisi kötést aláírt hatalmak által biztosítandók.*

A bukuresti diván határozatai is a fenebbivel csaknem egyértelműleg ütven ki, az ottomán kormány ezen törekvések által souverain jogait veszélyezve látta, s nem is késett — mint már többször tevő — a Moldova-Oláhsországban történetekről a párisi kötést aláírt hatalmakat fölvilágosítani az iránt, hogy a Duna-fejedelemségek divánjai, határozataik által, mily súlyosan sértik

idő s megczáfolhatlan okmányok szentesítette jogait. Jegyzékében kimondá, hogy 1856 oct. 14-ki nyilatkozatát ismételve, „bár mily ohajtás mondassék is ki az ad hoc divánok által a két fejedelemség egyesítésére vonatkozólag, a magas Kapu mégis, midőn a párisi szerződés szövegéhez szigoruan ragaszkodik, — azon szöveghez, melynek erejénél fogva a fejedelemségek szervezésének végleges elrendezére egyedül a magas Kapu és a békét aláírt többi hatalom közös megegyezésétől függ, — föltétlenül lekötöztetve érzi magát, e tekintetben való elhatározásának fentartására. — Ő szintén reméli, hogy ezen elhatározás, mely oly okokon alapszik, melyek Törökországra nézve élet föltételt zárnak magukban, azon hatalmak által, melyekhez a legnagyobb bizalommal folyamodik, kellőleg méltányoltatni fog. Meg van győződve, hogy igazságuk és méltányosságuk neki e fontos ügyben segítségére leend. Kimondja azonban a jegyzék azt is, — mi a Kapu ohajtásaul tekintendő, — hogy e megszorítás által épen nincs szándokában az *administratív törvények assimilatiojának minden eszméjét kizárni, melyek a felséges ur jogaival s a két tartomány politikai elválasztásának fentartásával összhangzásba hozhatók.*

A Fényes Kapu ezen jegyzék szerint tehát világosan kimondá, hogy a fejedelemségek politikai egyesítése ellenkezik fensőségi jogaival, azonban a közigazgatási (administratív) uniótól nem idegenkedik.

A jászvárosi és bukuresti divánok ezen a fennebbi fontos határozatok

után is folytaták a belszervezésre vonatkozó tanácskozásait, s ohajtásaiik nyilvánítását, melyek az európai bizottmány által a végleges szervezetet illetőleg a párisi congressus elé terjesztendő véleményezési munkát alapját alkotandják. Ha a di-vánok tanácskozásait bevégzik,

vagy föloszlattatnak, az előterjeszt-vény csak akkor fog Párisba kül-detni, s csak akkor lehet remélni, hogy a párisi congressus ismét ösz-szeül, s határozand a szervezés fon-tos kérdése fölött, mely már eddig is annyi bonyodalomnak volt elő-idézője.

III.

Európai ügyek (folytatás): A Poroszország és Schweiz közti viszály. Diplomatai tö-rekvések a békés megoldás tárgyában. Ezek meghiusulása. A diplomatai viszonyok megszakítása. Harczkészület mindkét részen. III. Napoleon mint közbenjáró. Fran-cziaország ajánlata elfogadtatik. A neufchâteli foglyok elbocsáttatnak. Értekezlet és egyezmény a neufchâteli ügy végleges rendezése tárgyában.

A *Világkrónika* 1855—1856-ki folyamában elő volt adva a neuf-châteli mozgalom, melynek czélja a köztársasági rendszer meg-szüntetésével a porosz fen-sőség helyre-állítására volt, minek eredmé-nye azonban az lett, hogy a köztársasá-giak a Pourta-lès Frigyes gr. által vezetett mozgalmat el-nyomták, s a köztársasági kormányt is-mét visszaál-líták. Ez alka-lommal, mint tudjuk, több royalista (királyi ér-zelmű) fogoly jutott a schweizi köz-társasági hatóság kezébe, kiket a

köztársaság törvényei szerint szán-dékozott elítéltetni, mint lázadókat; azt is tudjuk, hogy a porosz kormány a fölségsértési pör meg nem kezdését és a foglyok *föltét-len* szabadon bocsátását kö-vetelte a szö-vetségi tanács-tól, mire ez azzal felelt, hogy igen is kibocsátja a royalista fog-lyokat, ha Po-rozország Neufchâtel függetlenségét elismeri, mit azonban ez nem tevéen, ügyét azon hatalmakhoz appellálta, kik az 1852-diki május 24-diki jegyző könyvben az ő jogait Neufchâtel

Gróf Pourtalès Frigyes.

fölött elismerték; azt is tudjuk, hogy Poroszország, mint a német szövetség egyik tagja, panaszos ügyét ennek is előterjesztette, mely egyhangulag engedett Poroszország kívánatának kijelentvén, hogy hozzájárul az 1852 maj. 24-ki londoni jegyzőkönyvhez; gyámolítja a foglyoknak Poroszország által kívánt szabadon bocsáttatását, és segíti azon lépéseket, melyeket a berlini kabinet e célból teend. Ez ügy idáig volt kísérve az előbbi *Világkrónikában*. Itt fölfoghatjuk ismét a történet fonalát, s az ügyet végleges kimeneteleig kísérhetjük.

Sydow porosz követ, a schweizi szövetségtanács elnökének ismét kijelenté ezek után szóval, hogy a poroszkirály a neufchâteli foglyoknak előleges és föltétlen elbocsáttatását kívánja, de ha ez egyszer megtörtént, a király hajlandó alkudozni. Azon esetben pedig, ha a szövetségi hatóság a föltételt nem teljesítené, a király fentartja magának, hogy utólag *más* rendszabályokhoz nyuljon. Ezen rendszabályok alatt természetesen kényszerítő rendszabályokat, — háborut értett. A porosz követ kívánságát azonnal gyámolíták a schweizi szövetségtanács elnökénél Ausztria, Bajorország és Baden követei, a német szövetség nevében s ennek határozata szerint. Volt-e ezen közös föllépésnek valami hatása? Nem. A szövetségtanács elnöke kijelenté Poroszország, valamint Ausztria, Bajorország és Baden követeinek, miként *a szövetségtanács egyhangulag megtagadja Poroszország kívánatát*. S mit tőn tovább? A nyugati hatalmakhoz folyamadt, fölszólítván,

hogy ismernék el egymást kötelezőleg Neufchâtel függetlenségét, s azon esetben, ha a berlini kabinet abban meg nem egyeznék, jelentenék ki, hogy a londoni jegyzőkönyv kötelezettségei alul föl vannak oldva és szegüljenek ellene Poroszország Schweiz irányábani ellenségeskedésének.

Ezen felszólításra Clarendon lord, angol külügyminiszter azt felelte, miszerint a szövetségi kormánynak nem kell felednie, hogy a londoni jegyzőkönyv kötelező azon felek mindnyájára nézve, kik azt aláírták; hogy a londoni kabinet azon esetben, ha Schweiz megegyezik a foglyoknak ítélet nélkül való szabadon bocsátásában, a francia kormánynyal egyetértőleg lépéseket teend a porosz királynál Neufchâtel canton függetlenségének elismertetése végett. — Walewski gróf, francia külügyminiszter pedig ezt felelte: azon esetben, ha a szövetséggyűlés engedne a császár kívánságának, s kijelenti a foglyok szabadon bocsátását, ő felsége mindent elkövet, a porosz királyt arra birandó, hogy ez lemondjon azon jogokról, melyeket neki a neufchâteli herczegség és valangini grófságot illetőleg kötések biztosítottak.

Sydow porosz követ, ugyanekkor ismét megújítja kérését a szövetségtanács elnökénél és sajnálatát fejező ki, hogy neki eleget nem tettek, s kijelenté, hogy Sigmaringenbe fog vonulni.

Ez első lépés volt a diplomatai viszonyok megszakítására, mi sokszor komoly ellenségeskedést, sőt néha háborut is szokott előidézni.

Mind a porosz mind a schweizi kormány, a helyzet fontosságát felfogván, komolyan kezdett intézkedni tehát a bekövetkezendő eshetőségekre (eventualitásokra).

A király a porosz országgyűlés megnyitása alkalmával, nov. 29-kén, igen erélyes beszédet tartott. Kimondá a többi közt, hogy őt a neufchâteli herezegtségben történt utóbbi események mélyen megindították. Az ő ohajtása az, hogy, az utóbbi összeütközések és a német szövetségnek az ő elvitázhatlan jogát ujlag megerősítő egyhangu határozata után is, az európai hatalmakkal való alkudozás útján eszközölje a koronája méltóságának megfelelő megoldást; azonban nem egyezhetik, nem fog megegyezni abban, hogy hosszútűrése mint fegyver forduljon ellene, s bizik abban, miszerint ha a körülmények követelik, népe tapasztalt erélylyel, hűséggel és feláldozással ótalmazandja koronájának méltóságát.

Mit határozott Schweiz?

Itt, mint tudjuk, a köztársasági intézmények szerint, a végrehajtó hatalomnak (szövetségstanács) mindig az országgyűlés (szövetségi gyűlés) elé kell terjeszteni ha valami fontos, az ország sorsára befolyó határozatot akar hozni; a francia ajánlat is ez elé vala terjesztendő, megelőzőleg azonban Dufour tábornokot, a francziák jelenlegi császárnak egykori tanítóját s benső barátját Párisba küldé, egyfelől a schweizi körülmények előterjesztése, másfelől a dolgok európai állásának kipuhatolása végett, s mint annak idejében állíták, az öreg tábornok békés haj-

lamokkal tért volna vissza Schweizba. Elég az, hogy a foglyok föltétlen szabadon bocsátásának ajánlását, mit a francia kormány tőn, a szövetségstanács, utólagos jóváhagyás reményében *elvetette*. Erre a szövetségnél megbizva levő idegen követek nem kevés mértékben hökkentek meg, s nevezetesen a francia és orosz követek intették a szövetségstanácsot, hogy bocsássa szabadon a foglyokat, mert különben a dolgok igen komoly fordulatot vehetnek. De a szövetségstanács nem hajtott a barátságos szóra, hanem emlékiratban mutogatá meg az érdekllett udvaroknak Schweiz jogait Neufchâtel-canton felett, mire egy nem kevesebb ügyességgel szerkesztett porosz emlékirat következett, melyben, ellenkezőleg, Poroszországnak a canton fölötti jogait ügyekeztek a más oldalról bebizonyítani. Együttal jegyzéket intézett a porosz kormány a londoni, párisi és sz. pétervári udvaroknál levő követeihez, kijelentvén, miként a porosz király azon meggyőződésre jutott, miután a szövetségstanács megtagadta a londoni jegyzőkönyvet aláírt hatalmak kívánatát, hogy ő tovább nem késlekedhetik, s alkalmasb módhoz kell folyamodnia, mint a diplomatai, hogy a canton fölötti jogait visszaszerezhesse. Ezen módok fitogatás nélkül fognak előkészíttetni s végrehajtatni, de egyszersmind erélylyel és szilárd elhatározással, hogy célt érhessen, s miután a becsületes és békés közbenjárás eszközei kimerítvék, a neufchâteli kérdésben így kielégítő megoldást nyerjen. Azonban a király nagyon ismert mérsék-

lete még nem merül ki az előkészített katonai rendszabályok által, és azon esetben, ha Schweiz bölcsőbb határozatra tér, füle nem leend bezárvra a kibékülés szavára.

Ezen jegyzék után, Sydow, schweizi porosz követ, ki — mint fenebb mondottuk — Sigmaringenbe vonult volt, a szövetségtanácshoz intézett jegyzékében tudatá, hogy a két állam, Poroszország és Schweiz közt tudniillik, a *diplomatiiai viszonyok megszakadtak*. A németszövetségi porosz követ pedig a német szövetségnek jelenté az eddig történt alkudozások eredményét, és sajnálatát fejezte ki, hogy meghiusult minden remény, a jognak egyszerűen diplomatiiai uton való elismerésére nézve; következőleg tudatja, hogy a czállal arányban álló haderő állítatik lábra, s hogy a porosz király már alkudozásba bocsátkozott, ezen hadcsapatok szabad mozghatása tárgyában.

A schweizi szövetségtanács is ezen fenyegető készüllet után nem tehetett egyebet, mint hasonló rendszabályokról gondoskodni. Először is a schweizi szövetséggyűlést hívta össze dec. 27-kére, rendkívüli ülésre; másodsor a cantonok fölszólítottak, hogy hadjuttalékaikat, (contingens) haladéék nélkül egészítsék ki.

A hatalmak látván, hogy a kis Schweiz még makacs ellenállással fenyegetőzik, Francziaország, Poroszország nevében, egy utózmányt (ultimatum) nyujtottát a szövetségi tanácsnak, annak kijelentésével, miként ha a foglyok 1857 jan. 2-kaig szabadon nem bocsáttatnak, Schweiznak a háboru megizentetik Porosz-

ország által. Erre több hatalom fölajánlá közbenjárását. A szövetségtanács pedig mit tön? Rendelé, hogy 20,000 ember álljon ki előőrségekre és a tartalék alakuljanak, s összehívá a haditanácsot, mely dec. 22-kén, Dufour tábornok elnökte alatt össze is ült.

E közben, — mellesleg legyen megjegyezve, — a berlini és bécsi udvarok közt egy kis diplomatiiai tollharcz támadt, a bécsi kabinet a porosz hadcsapatok szabadon mozghatását, a német szövetség határozatától föltételezvé mig Poroszország erre elégségesnek tartá az illető kormányok megegyezését. De ezen nem lényeges episodot mellőzve kövessük a történetek fonalát!

A schweizi szövetséggyűlés, melyet országgyűlésnek nevezhetünk, dec. 27-kén Bernben megnyillott. A szövetségtanács, a szövetséggyűléshez intézett izenetében ezeket terjeszté elé: hatalmaztassék föl, hogy az alkudozásokat az ismeretes alakpon folytathassa; hagyassanak helybe közbátorsági ujjab rendszabályai; történjék intézkedés rendkívüli védelemről, azon csetre, ha a becsületes béke lehetlen, adassék, korlátlan hitel; engedtessék meg, hogy 30 millio frank kölcsönt köthessen. Jelenté egyszersmind, hogy rendeletet adott a tartalék rögtöni szervezésére.

A szövetséggyűlés az elibe terjesztett javaslatokat dec. 30-kán egyhangulag elfogadta. Dufour tábornok a szövetségi hadsereg főparancsnokává, Frey-Hérosée ezredes tábornokari főnökévé neveztetett. Megjegyzendő, hogy már ezen kinevezés

előtt az összehívott két hadosztályból az egyik Bourgevis ezredes alatt megszállta Baselt, a másik, Ziegler ezredes alatt Schaffhausent és az ennek környékén fenyegetett pontokat, s itt sánczoltak; ezen kívül szabad csapatok alakultak, s az egész országban, a legnagyobb lelkesedéssel fogtak a háborukészületekhez.

S míg a szövetséggyűlés ily erőlyesen és méltóságosan határozott volna, e közben pár nap alatt híre érkezett, hogy Poroszország egy újabb jegyzékében 1857 jan. 15-két tüzi ki a foglyok elbocsátásának véghatár idejéül; a szövetséggyűlés azonban minden indokolás és vitatkozás nélkül mint *egy ember* határozott, kimondván, hogy ha a viszály kielégítő megoldást nem nyer, ez esetben a haza becsületét és épségét a végletekig fogják védelmezni.

A dolgok a legharczasabb alakot öltének; mindenki azt hívé, hogy Schweiz és Poroszország háboru küszöbén állanak, s még is ezen válságosoknak látszó napokban a legbiztosabb lépések történtek a becsületes kibékülésre. A két ellenséges fél fegyveresen bár, kijelenté, hogy kész az egyezkedésre, miután közülök egy hatalmas közbenjáró III. Napoleon, Schweiz régi barátja lépett egész tekintélyével, kinek jó indulatáról Schweiz, mely egykor e számüztötnek nemcsak menedéket nyújtott, hanem akkor midőn Lajos Fülöp amannak kiadatását követelte, fegyvert ragadt mellette, legkevésbé sem kétkedhetett. A francia császára Bormann ezredest Schweiz párisi követét, kiegyezke-

dési ajánlatokkal küldé Bernbe, oly ajánlatokkal, melyek szerint a viszályt békésen és becsületesen ki lehetett egyenlítani.

Ezen ajánlatok következtében Dr. Kern, Lajos Napoleonnak még száműzetése idejéből személyes barátja, Bormann ezredessel Párisba ment, s ott a szövetségtanácsnak következő tartalmu jegyzékét terjeszté Walewski gróf elé: Schweiz hajlandó felfüggeszteni a törvényes vizsgálatot azon személyekre nézve, kik a neufchâteli zavarokban résztvettek, azon föltételek alatt, ha kielégítő magyarázatot adnak a nov. 26-ki francia jegyzék horderejéről, mely jegyzéknél fogva a francia kormány ígéretet tőn, hogy a foglyok szabadonbocsátása esetében mindent elkövet a porosz királynál, hogy az Neufchâtel canton fölötti jogáról lemondjon. Kijelenté a kérdéses jegyzék, miszerint a szövetségtanács nagy súlyt helyez azon biztosításra, hogy a császári kormány által ajánlott kiegyezkedés semmi oly föltételt nem foglal magában, mi Neufchâtel canton teljes függetlenségével összeegyeztethető nem volna. A vádlottak elhagyandják Schweizot, a neufchâteli kérdés végleges elintézéséig. Az is szükséges, hogy Poroszország minden katonai mozgalmat megszüntessen addig, míg az alkudozások végleges eredményre nem jutnak. Ennél még fontosabb az, miszerint a szövetségi kormány biztositassék, hogy azonesetben, ha egyszer a foglyok szabadságba helyeztettek, Poroszország semmi ellenséges rendszabályhoz nem nyul Schweiz ellenében. Az alkudozások-

kat azonnal meg lehet nyitni a bünbocsánat kihirdetése után.

Ezen schweizi jegyzék 1857 jan. 4-kén terjesztetett elő, s már másnap a francia kormány kiadá feleletét. E szerint a császári kormány kötelezé magát, hogy a foglyok szabadonbocsátásának órájától fogva mindent elkövet oly kiegyenlítés eszközésére, mi Neufchâtel teljes függetlenségét biztosítja. A francia kormány is belátja szükségességét annak, hogy a foglyok egy időre a helvét területől eltávolíttassanak. Meg van győződve tovább a felől, hogy Poroszország semmi oly demonstratiót nem követ el, mi bármilyen nyomást gyakorolhatna a szövetséggyűlés határozatára, s e hatalom azon pillanatban, mihelyt tudomásra jutand, a foglyok szabadonbocsátása, Schweiz ellenében minden ellenséges rendszabályt megszüntetend. Az alkudozások véleménye szerint is mielőbb megnyitandók.

Mig ezek Párisban történtek, az alatt Schweizban még mindig erőlyesen készültek. A szövetségtanács kiáltványt intézett a schweizi néphez, melyben a neufchâteli ügyek menete előterjesztetett, a nép hazafiságára hivatkozással, s ujlag két hadosz-tály szólíttatott zászló alá.

A schweizi követ, Dr Kern 1857, jan. 7-én visszautazott Bernbe, magával vivén a becsületes kiegyezkedés minden lehető föltételét. Képzeltetni, hogy mily örömmel fogadták őt Bernben, hol becsületes béke vagy kenyértörés volt a jelszó. A francia föltételek mindenesetre oly természetűek voltak, melyekben Schweiz megbízhatott, kivált mikor

azokat III. Napoleon, Schweiz barátja terjeszté elé. Hiába volt már most Angolország-, Ausztria- és Oroszországnak minden sürgetése; Schweiz különben is engedett volna III. Napoleon biztosítása után.

A szövetségtanács elfogadta a közbenjárási tervet, mi Schweiz párisi küldötte Kern és a császári kormány közt megállapított. Ennek pontjai valának 1) cikk: Az egyezmény külön cikkelyei nem foglalnak magokban Poroszország irányában semmi, Neufchâtel függetlenségével ellenkező záradékot; 2) cikk: Schweiz a foglyokat minden ítélet alól fölmenti, a vádlottak elhagyják Schweizot, az alkudozások befejezéseig; 3) cikk: Poroszországnak kötelessége leendő haladéktalanul felfüggeszteni a katonai mozgalmakat; 4) cikk: Poroszország, miután a foglyok szabadon bocsátattak, megszüntet Schweiz irányában minden ellenségeskedést; 5) cikk: Nagybritannia jó szolgálátat Franziaországgal egyesíti.

Ezek voltak a közbenjárási terv pontjai, melyeket Kern Bernbe hozott, s melyeknek elfogadására a szövetséggyűlés, jan. 14-kére összehívatott. A szövetségtanács izenetben terjeszté elé a közbenjárási pontokat. Az izenet következő pontokat foglalt magában: 1) cikk: Azon pör, mely a Neufchâtel cantonban sept. 2. és 3-án történt mozgalom indító ellen megkezdendő vala, megszüntettetik; 2) cikk: Az 1856 dec. 15-ki rendeletnél fogva vádlott egyének a schweizi területől eltávoznak, a neufchâteli ügy végleges elintézéseig. 3) cikk: A köz-

benjárasi végleges egyezmény a szövetséggyűlés jóváhagyása elé terjesztendő.

A szövetséggyűlés összeülvén, ezen pontokat jan. 15-én 91 szavazattal 4 ellen, s másnap a cantonok tanácsa 33 szavazattal 2 ellen elfogadta. A határozat következtében a vádlottak már jan. 17-én elhagyták a schweizi területet; a francia határookra vitték őket, s az ellenők megkezdett vizsgálatot megszüntették. Dufour tábornok kiáltványban jelenté, hogy a parancsnoksága alatti hadesapatok haza bocsáttatnak; Neufchâtelből is jan. 23-án elvonultak a schweizi foglaló hadesapatok. A porosz kormány is a maga részéről, mihielyt meghallotta a neufchâteli foglyok szabadonbocsátását, jan. 16-kán egy jegyzéket intézett a nagy hatalmakhoz, melyben jelenté, hogy miután Schweiz teljesíté azon egyetlen föltételt, melytől függeszté föl a király a Neufchâtelre vonatkozó alkudozásokban való részvétét, most már ő felsége is kijelenti, hogy hajlandó azokban résztvenni. Jan. 22-én hasonló nyilatkozatot terjesztett a németszövetség elé, az ott megbizva levő porosz követ által. Természetes, hogy a mozgósítási hadparancs, mely jan. 15-én a király aláírására várt, minden aláírás nélkül maradt.

Fentebb említve vala, hogy Ausztria és Poroszország között diplomatiái tollharcz támadt volt, a porosz hadesapatoknak német szövetségi területen volt átvonulása tárgyában; ezen kis versengés még akkor sem szűnt meg, midőn már a két ellenséges fél kezét nyujtott egy-

másnak. A bécsi kabinet, — mint 1857 jan. 8-ki jegyzékében is kifejté, — megmaradt azon nézete mellett, miszerint a bécsi congressus zárokmányánál fogva a német szövetségi államok solidárisok egymásközt, mind a német mind a külföldi államokkal való viszállyaikban, mintha a német szövetség csak egy államot alkotna. A porosz kabinet ezen nézet ellen azt hozta föl először is, miszerint a porosz király kormányja a német szövetség iránti viszonyai által semmiképen sincs korlátolva, hogy minden hatalmában levő eszközzel ne érvényesítse Neufchâtelt illető panaszát; másodsor minden szövetséges fejedelemnek joga van, fensőségének erejénél fogva, hogy egy más kormánynak megengedje, hadesapatainak államaín való átvonulását, s azon kormányok, melyekhez Poroszország fordult, — a nélkül hogy a szövetségi alkotmány által akadályozva hitték volna magokat, — kívánságának megfelelő választ adtak, s következőleg oszták a porosz király azon meggyőződését, miképen a szövetségi jog semmiképen sem tiltja, hogy Poroszországnak meg ne engedjék azt, mit ez azoktól kíván.

Ezzel végződött a két kabinet közti versengés.

A neufchâteli ügy ezután nem is jött szóba egész febr. 16-ig. III Napoleon császár a francia törvényhozó testet megnyitván, azon reményét fejezte ki, hogy a Poroszország és Schweiz közti vizsály nem sokára békésen lesz kiegyenlítve. Ugy is történt. A londoni jegyzőkönyvet aláírt hatalmak követei 1857 mart.

5-én összeültek, a neufchâteli ügy fölött tanácskozándók. Mart. 7-én volt a második értekezlet, ebben Poroszország követe is résztvett. Mart. 24-én volt a harmadik értekezlet; ebben elterjesztettek azon föltételek, melyeknél fogva a porosz király kész lemondani Neufchâtel fölötti jogairól. Ezen föltételek valának: 1) A porosz király és örökösei örökké hordozandják a neufchâteli valengini herczeg czimet; 2) Schweiz hordozandja Neufchâtel cantonnak a szövetségi hadesapatok által törént elfoglalása költségét; 3) egy neufchâteli polgár sem fog üldöztetni a neufchâteli utóbbi eseményekért; 4) Schweiz 2 millió frt. kárpotlást fizet Poroszországnak; 5) azon egyházi javak, melyeket az állam 1848-ban elfoglalt, visszaadattanak; 6) az állam soha sem tulajdoníthatja el a kegyes adományokat; 7) általános bünbocsánat, melybe foglaltatnak az 1856 sept. 3-ka előtt elkövetett politikai- és sajtóvétségek miatt vádlottak is; 8) hat hónap előtt az alkotmány nem vizsgálattik át, melyben egyébiránt csak a neufchâteli polgárok vehetnek részt. — Mart. 25-én volt a negyedik értekezlet, ebben Schweiz fölhatalmazottja Dr. Kern is résztvett. — Az ötödik értekezlet tartatott mart. 31-en. Ebben Dr. Kern Schweiz részéről előterjeszté, mint a végleges kiegyezés alapját, a következő pontokat: 1) Neufchâtel teljes függetlensége s következőleg föltétlen, fentartás nélkül való lemondás Poroszország részéről, anélkül, hogy valamiben megszabná a canton alkotmányát, törvényhozását és közigaz-

gatását. 2) A neufchâteli herczegi czim hordozása sem meg nem engedtetik, sem meg nem tagadtatik, de mindenesetre értetődik, hogy abból ne lehessen semmi jogot alkotni Schweiz vagy a canton ellen. Minden pénzbeli kárpotlás megtagadtatik; nem nyújtatik semmi különös biztosítás a király magán tulajdona a kegyes és jótékonyági alapítványokat illetőleg, melyek az alkotvány és a törvény védelme alá helyezvék; 3) a bünbocsánat remélhető.

Az ügyben egész apr. 14-keig nem történt nyilvános lépés. Eddig az alkudozások csak titokban folytak az illetők közt. Apr. 14-én ismét összeültek a londoni jegyzőkönyvet aláírt hatalmak követei a leendő kiegyezés alapjának meghatározása végett. Az értekezlet apr. 20-kán megállapítá a négy hatalom közbenjárásának új tervét, egy jegyzőkönyvi csatolmányval együtt. E terv apr. 29-kén egyhangulag elfogadtaték a szövetségtanács által, Poroszország által azonban visszavetett, ez nagyobb biztosítékokat követelven az egyházi javakra és az alkotmány reviziojára nézve.

Ez kétségkívül új, de nem legyőzhetlen nehézség vala. A kiegyeztetési alkudozások természetesen ismét igénybe vétettek. A schweizi szövetség-tanács megrendelé a négy hatalom közbenjárása tervének, valamint a jegyzőkönyvi csatolmánynak közzétetését. Egész maj. 16-kaig nem is tartottak aztán értekezletet, míg a feleket előre ki nem egyezteték. A maj. 16-ki értekezlet után Dr. Kern 17-kén már azt jelenté a szövetségi tanácsnak, hogy Poroszor-

szág elfogadja a párisi egyezményt, lemondván azon 1 millio frt. kárpót-lásról, melyet az újabb terv szerint Schweiznak kellett volna fizetnie.

Franciaország, Nagybritannia, Ausztria, Poroszország, Oroszország és Schweiz maj. 26-kán irták alá a neuchâteli ügy elintézését illető köt-ményt, mely a következőleg állapít-taték meg: 1) czikk: Poroszország királya, őt és örököseit illetőleg, örökre lemond azon fensőségi jogok-ról, melyekkel őt a bécsi kötés (1815 jun. 9) a neuchâteli hercegség és Valengin grófságra nézve fölru-házta. 2) czikk: A neuchâteli állam fölszabadulván, a schweizi szövetség tagja leend; 3) czikk: Schweiz hordozza az 1856 szeptemberi események által okozott költségeket. Neuchâtel ezen költségeket csak a pénz jutaléki arány szerint ráháromlandó részben hordozza; 4) czikk: a Neuchâtel cantonra eső költségek elosztatnak a lakosok közt pontos arány elvei sze-rint; 5) czikk: általános és teljes bűnbocsánat, mely kiterjed a sept. események előtti politikai vagy sajtó vétségekre is; 6) czikk: Azon egy-házi javak jövedelmei, melyek 1848-ban az állami vagyonba ke-bleztettek, eredeti rendeltetésüktől el nem vonhatók; 7) czikk: a kegyes alapítványok tőkéi és jövedelmei stb. kegyeletesen tiszteltetnek, s czéljuktól soha el nem vonhatók. Aláírva Kern, Hübner, Walewski,

Cowley, Hatzfeldt, Kisseleff. — Hatzfeldt, porosz követ, a kötéshez egy utólagos nyilatkozatot csatolta-tott. E szerint a porosz király le-mond a Schweizot terhelő 2 millio frt. kárpót-lásról; ő felsége, igaz, ohajtotta volna, hogy az egyházi jövedelmeket és kegyes alapítványo-kat illető biztosítéki czikk határo-zottabban szerkesztessék, mégis be-leegyezik abba, hogy a kötés meg-erősítése e ponttól ne függesztessék föl; ellenben fentartja magának a jogot, hogy a neuchâteli herceg czimet tovább is hordozhassa. Kern ez után egy ellennyilatkozatot tön, melynél fogva a szövetségtanács előre tiltakozik minden jog ellen, mi e hercegi címből származtatható lenne.

E kötés a schweizi szövetségta-nács által jun. 8-kán egy izenetben a szövetséggyűlésnek előterjesztett s 11-kén elfogadtatott. Jun. 16-kán a nagyhatalmak követői utoljára ültek össze ez ügyben a megszentetés kicserélése végett. Jun. 17-kén a bűnbocsánat kihirdetteték Neuchâ-telben, mire nem sokára a Franciaor-szágbán tartozkodó royalisták visz-szatérni kezdtek tűzhelyeikhez. A porosz király pedig jun. 29-kén egy kiáltványban ünnepélyesen fölmenté Neuchâtel lakóit a neki letett eskü alól, és így a canton az európai kö-tés erejénél fogva tetteleg bekeblez-teték a schweizi szövetségbe.

IV.

Európai ügyek: (Vége). A dán-holsteini kérdés. Külön alkotmány és öszalkotmány. A német herczegségek sérelmei. Poroszország és Ausztria föllépése a herczegségek mellett. Dánország az ügyet az európai hatalmak elé viszi. Egy külön alkotmányi javaslat. Ennek visszavetítése. A német herczegségek sérelme a német szövetség elé kerül.

Még egy ügyről akarunk szólni, melyet Dánország *európainak*, a német nagy hatalmak pedig az érdekeltekkel együtt tisztán *német ügynek* tartanak. Ez: a dán — *schleswig-holsteini és lauenburgi ügy*. Eléggé ismeretes az olvasók előtt, hogy Schleswig-Holstein és Lauenburg két tiszta német herczegség, melyek Dánország kiegészítő részei, azonban kötések által szentesített külön tartományi alkotmánynyal bírtak, ismeretesek azon törekvések is, melyek a német herczegségeket az 1848—49-ki események alkalmával vezették, valamint az ezen események következtében keletkezett 1850 júl. 4-ki és aug. 2-ki londoni jegyzőkönyv és az 1852 maj. 8-ki londoni örökösödési jegyzőkönyv is. Legnevezetesebb eredménye vala a karddal és tollal folytatott háborúnak, hogy Dánország 1851 tavaszán ismét visszaszerze a német herczegségek fölötti jogait, melyek nem egy pillanatban voltak fenyegetve. A német nagy hatalmak azonban, (Ausztria és Poroszország) ügyekeztek gondoskodni arról, hogy a herczegségeknek a dán állam irányában külön tartományi állásuk ha nem is az 1848-ban követelt politikai alakban, de legalább közigazgatási tekintetben fentartassék. Nevezetesen *Schwarzenberg* herceg,

ausztriai külügyi minister, ki Németországon a német politikának, a külföldre vonatkozólag nagy tekintélyt és sulyt akart szerezni, a dán kormánytól erőlyesen követelte, hogy a herczegségek *német nemzeti* jellemöket megtartsák.

A dán király engedett az erkölcsi nyomásnak, s azon királyi parancsban, melyet 1852 jan. 28-án a dán országgyűlés elé terjeszte, kimondá, hogy Schleswig-Holstein, legalább részben, más kormánnyal bírand, mint az ország többi része: külön országgyűlés és saját, a dán országgyűlésnek nem felelős ministerek voltak az engedélyezendő jogok sarkpontjai.

Addig azonban míg ezen jogok octroyrozása bekövetkezett volna, a dán kormány a németek teljes dányalását meg kísérté a herczegségekben, nevezetesen Schleswigben. A dán nyelvet rá erőszakolták a német lakosokra, s a német érzelmű világi és egyházi hivatalnokokat elűzték, s a dán rendőrség mindent elkövetett, hogy a kedélyeket ingerelje. A dán kormány keveset törődött ezen lelki és testi kényszerítéssel. A német nagyhatalmak a herczegségek védői, értesültek mindezekről, de nem érzék magukat röljogositva, hogy Dánországgal belügyeibe avatkozzanak.

Végre, — hosszas huzás halasztás

után, — külön alkotmány octroyroztatott: Schleswigszáma 1853 octoberben, Holstein részére pedig 1854 júniusban. Ezt követé egy összes dán alkotmány kihirdetése a dán monarchia számára, 1854 júliusban, mely több pontban összeütközött az 1852 jan. 28-ki parancscsal. Ezen új alkotmány szerint is fentartattak ugyan Dánország és a német herczegségek alaptörvényei, de a birodalom *közös ügyeire nézve* egy birodalmi tanács állittaték föl, széleskörű hatalmi fölrúházzal, s melyben emez alkotmány 10 §-nál fogva a német tagok bizonyos kisebbségben valának. Ezen öszszalkotmány ellen heves viták támadtak a dán országgyűlésen, s ezen alkotmány csak 1855 oct. 2-kán léphetett forma szerint életbe.

A német herczegségek jogai nyilván sértve valának. Az elégületlenséget méginkább nevelte azon körülmény, hogy a király ez év nov. 10-ki kibocsátványában arra nyújtott reményt, *hogy a herczegségek külön tartományi alkotmánya az öszszalkotmány javára módosíttatni fog.* Ugyan ez év dec. 27-kén megnyitott a holsteini tartományi gyűlés Itzehoeban. A következő 1856 év jan. 25-én a gyűlésben indítványoztaték, hogy a király módosítná az öszszalkotmány azon pontjait, melyek az 1852 jan. 28-kán kelt parancsnál fogva a herczegségek számára biztosított jogokkal ellenkeznek. A királyi biztos az indítvány ellen tiltakozott, s febr. 4-kén egy királyi leirat olvastatott föl, melyben ezen indítvány a gyűlés körébe nem tartozónak tekinteték, s az ilyes viták rendellenesek — és semmiseknek

nyilváníttattak. Miután a holsteini rendek még tovább is folytatták a dán kormány irányában az ellenzékét, a tartományi gyűlés febr. 20-kán bezáratott. Ezután mart. 1-jén, megnyitá a király az öszszalkotmány által rendelt birodalmi tanácsot, s reményét fejezé ki, hogy most már szilárdon összekapcsolva van birodalmának minden része. Erre a holsteini lovag-rend azt indítványozá, hogy a birodalmi öszszalkotmány véleményezés, illetőleg módosítás végett terjesztetnék a herczegségek gyűlése elibe; a dánok többségben lévén, az indítvány elvetett, hogy ez is a sérelmek tömegét szaporítsa. Ezen sérelmekhez járult az is, hogy a birodalmi tanács maj. 23-kán 36 szavazattal 18 ellenében elhatározá a holstein-lauenburgi uradalmak eladását, az 1852 jan. 28-ki királyi parancs azon kikötésnek daczára, hogy azon uradalmak a herczegségek saját ügyeibe vágó dolgok.

A német hatalmak ezen visszaéléseket nem tűrheték tovább. Poroszország jun. 1-jén jegyzék által lépett föl a herczegségek érdekei mellett, főlemlítvén nevezetesen, hogy egyik oka az elégületlenségnek a herczegségekben, az uradalmak eladása. A dán kormány, ezen intés daczára, az uradalmakat jun. 23-kán az összes államügyek közé sorozta, s eladások végrehajtását megrendelte. Dánország azt hívé, hogy a két német nagyhatalom inkább megvan egymásközt oszolva, mintsem erélyesen s támogatólag léphetne föl a herczegségek mellett. De csatlódott. Ausztria jun. 25-ki jegyzéké-

ben még erőlyesebben követelte mint Poroszország, hogy Dánország teljesítse a német herczegségek részére tett ígérétét. A dán kormány, mely ezalatt az urodalmak eladását folytatta, sept. 5-kén elutasítólag felelt eme jegyzékekre. Poroszország azonban nem forgattatott ki a dán okoskodások által, s oct. 25-én új jegyzékben követelte a dán öszalkotmánynak a holsteini rendek elé terjesztését, ellenesetben a német szövetség beavatkozásával fenyegetőzván. Ausztria oct. 26-án hasonló követeléssel lépett föl. De a dán kormány, a jegyzékek daczára sem ügyekezett az elégültetlenség okait megszünteni. Lauenburg fölratílag kérte az urodalmak eladásának megszüntetését. Schleswig tartományi gyűlésén dec. 23-kán indítványozták, hogy a dán helyett a német nyelv állíttassék vissza, mint *hivatalos*, *egyházi* és *iskolai* nyelv. Ezen indítvány, a dán párt ellenzése daczára, bizottmányhoz utasították, de minden jelentékeny következmény nélkül.

De mit tőn a kormány a német hatalmak erőlyes jegyzékeire? 1857 febr. 18-án köriratot intézett a nem német udvaroknál levő követeihez: ebben fölfejté a birodalom épségének veszélyeztetését és Németország követelésének jogtalanságát. Febr. 23-kán pedig az ausztriai és porosz jegyzékre felelvén, a követelést nem csak elutasította, hanem egy terjedelmes emlékiratban elvitázta a német szövetség azon jogát, hogy ez egy német tartomány ügyébe szólhatna. A dán kormány német szövetségi biztosa ezen fölfogást ügyekezett ugyan a német szövetséggel

megértetni, de sükertelenül, valamint sükertelen maradt e követnek berlini és bécsi küldetése is, minek az lőn aztán eredménye, hogy Dánország az európai nagyhatalmak beavatkozását kérte ki — mart. 9-ki jegyzékében.

Poroszország látván, hogy ez uton, elkülönözött föllépéssel, nem boldogulhat, felszólítá Ausztriát az *együttleges* föllépésre, mi sikerült is. Az ausztriai kabinet apr. 1 körjegyzékében jelenté a küludvaroknál levő követeinek, hogy a német herczegségek ügyeit illetőleg Poroszországgal egyetért. Poroszország is maj. 10-ki jegyzékében bejelenté a német szövetségi kormányoknál megbizva levő követeinek, Ausztriával kötött egyezkedését azon javaslatok tárgyában, melyeket a holsteini és lauenburgi herczegségi ügyeket illetőleg közösen terjesztenének a németszövetség elibe.

A dán kormány is látván, hogy a két német udvar minden áron érvényt akar szerezni követeléseinnek, látszólag elállt előbbi szándokától, s maj. 13-kán Holstein és Lauenburg számára ideiglenes minisiteriumot alkotott s ugyan ez nap egy új jegyzéket intézett a bécsi és berlini udvarokhoz, melyben kijelenté, hogy ő felségének szándoka a holsteini tartományi rendeket öszszehíni rendkívüli ülésre, hogy a holsteini *külön* ügyeket illetőleg egy átvizsgált alkotmánytervet terjeszsen elé, megvitatás végett. A mondott tartományi ülés legkésőbb aug. havában végbemenend, s ez uttal alkalma leend ama tartományoknak szabadon, korlátlanul nyilatkozni. A

bécsi, berlini kabinetek maj. 20-kán megfeleltek a dán kabinet ezen szándokára. Az ausztriai kabinet örömmel fogadta a dán kabinet ígéretét, nevezetesen különös fontosságot helyezett arra, hogy a holsteini és lauenburgi rendek megtartják azon elvitázhatlan jogukat, hogy a monarchia öszalkotmányában foglalandó állásukról és képviselötükről maguk tanácskozhatnak. A cs. kir. kabinet kifejezé reményét, hogy a herczegségek képviselőinek loyalis segítségével, nem sokára megállapítandják Holstein és Lauenburg alkotmányos viszonyait, s a lauenburgi rendek épen oly jogokkal ruháztatnak föl, minőkkel a holsteiniak. — A porosz kabinet jegyzékében kijelenté, hogy elhalasztja a német szövetség elé terjesztendő javaslatát, azon föltétel alatt, ha a tartományi rendeknek alkalom nyújtatik az öszállamban való képviselők meghatározására, emlékeztetvén egyuttal a dán kormányt, hogy az utóbbi maj. 13-ki dán nyilatkozványban nincs különösen megemlítve a *laueburgi herczegség*. — A dán kormány ezen jegyzékekre jun. 24-kén felelt, kijelentvén, hogy osztja Ausztria és Poroszország reményét, de ezen remény csak ugy valósulhat, ha a tartományi rendek a kormány jó indulatu szándokára teljes loyalitással felelnek, ha tanácskozásaikban a jogi határt át nem lépik, s különösen, ha oly indítvány nyal nem lépnek föl, mi a monarchia összes képviselöte elé tartoznék. Kijelenté a dán kormány egyszersmind azt is, hogy Lauenburg képviselői épen azon jogokkal ruháztatnak föl,

melyekkel a holsteiniak. — A bécsi és berlini kabinetek jul. 6-ki jegyzékben ezen dán jegyzékre azt felelték, hogy a dán kormány nyilatkozata oly bizonytalan, miként szándokával nem lehetnek tisztában, s kijelenték, hogy elhatározásukat az események további folyama szerint szabályozzák.

A dán király megtartá ígéretét. A holsteini rendek aug. 15-kére Itzehoeba összehivattak, s az új alkotmány-terv elibök terjesztetett. Ezen terv annyiban nevezetes, hogy a főkérdéseken, tudniillik Holsteinnak a dán öszállamhoz való viszonyán, a dolog lényegén tehát semmit sem változtatott. Biztosított ugyan benne Holstein különügyeire nézve a külön törvényhozás és igazgatás, külön ministerség, s ennek felelőssége, de általán véve az alapjogok, sajtóügy, az uradalmak kormányzása, a dánizálás miatti sérelmek stb. mellőztettek. Mind ennek daczára, a gyűlés aug. 17-ki ülésében Blome-Heiligenstaeden az alkotmányjavaslat fölvetelét és véleményezés végett bizottmány elé terjesztését ajánlotta, „Vámügyünket, pénzügyünket, szóval mindazt, a mi a mienk, föl akarják áldozni ez egységes államnak, s az új intézményeket egy részt önkényesen és erőszakosan is életbeléptetik. Ha pedig panaszkodunk nem felelnek. Hiszem, mi vagyunk a legyőzöttek! Rajta tehát, lelkesitsen bennünket a béke és engesztelődés szelleme, fogjunk hozzá a tanácskozáshoz, s válaszszunk e czélból bizottmányt“ szölt az említett szónok s a gyűlés indítványát egyhangulag elfogadá.

A bizottmány véleményezése nem úgy ütött ki, mint ez engesztelődésre mutató nyilatkozat után várni lehetett. Ez ugyan is a dán javaslatot visszautasítja. Jelentésének lényeges pontja im ez volt: „A holsteini rendek gyűlése határozza el, hogy ezen előterjesztett esetleges s a gyűlés belátása szerint módosítandó jelentésnek tartalma, — mint az ország megfontolásra méltó helyzetéről való meggyőződésének legtisztább kifejezése, — nyujtassék egy legalázatosb előterjesztvényben ő felsége a királyhoz, azon nyilatkozat hozzátételével, hogy a rendek gyűlése sajnálattal bár, de nem érezheti magát képesnek arra, hogy ő felségének a Holstein-hercegség ügyeit illető külön javított alkotmány behozására czélzó szándokához járulhasson, valameddig ezen hercegség politikai állása a monarchiában úgy szabályoztatni nem fog, hogy az igazságos igényeinek megfelelően, az önállóság és egyenjogúság elve szerint.”

A bizottmány ezen indítványa a holsteini rendek sept. 9-ki ülésében 46 szavazattal 2 ellenében elfogadtatott, s a tartományi gyűlés már sept. 12-én bezáratott.

A holsteini rendek e szerint ismét a dán királyhoz folyamodtak, de a lauenburgiak nem: ezek sérelmeiket egyenesen a német szövetség elé vitték. Az oct. 29-én előterjesztett lauenburgi emlékirat főpontjai: 1) a magas német szövetségi gyűlés nyilatkoztassa ki, hogy az 1855 oct.

2-kán kibocsátott egyoldalú alkotmánytörvény azon határozatait, valamint más ez okmányban följegyzett kibocsátványok és rendszabályok, melyek Lauenburg hercegségnek az öszalkotmányban való alárendeltetését tartalmazzák, vagy annak az önállóságra alapos igényét sértik, részint a szövetségi törvénnyel, — nevezetesen annak 56ik cikkével, — részint pedig a szerződésileg adott ígéretek — s ünnepélyes nyilatkozatokkal ellenkeznek, tehát Lauenburg-hercegségre nézve nem kötelezők; 2) legközelebb tehát a kir. dán kormánynál oda fog működni, hogy más határozatok s berendezések lépjenek ezeknek helyére, melyek a hercegségeknek az öszalkotmányban való egyenjogúságát s külön alkotmányának és kormányzatának önállóságát helyreállítják s biztosítják.

A lauenburgi sérelem tárgyában a németszövetség által bizottmány neveztetett s ennek tagjai Ausztria, Porosz-, Bajor-, Szászország, Hannover, Württemberg és Kurhessen követei. Ezen bizottmány jelentésétől fog függni a németszövetség határozata.

Mi a dán kormánynál illeti, ez az idegen udvaroknál levő követeihez intézett körirata által ügykezett eljárását igazolni, s a holsteini rendek előterjesztvényének vádpontjait megczáfolni.

Ez ügyet itt megszakítjuk: a jövő *Világhírhír* számára maradván, annak tovább folytatása.

V.

Egyes állami ügyek : Ausztria, Poroszország, Belgium, Franciaország, Angolország.

Miután az európai főügyek folyamát 1857 nov. haváig kísértük, most szólnunk kell azon nevezetesebb eseményekről, melyek Európa egyes országaiban fölmerültek, s jelentékenységekknél fogva történeti anyagot szolgáltatnak a krónika számára.

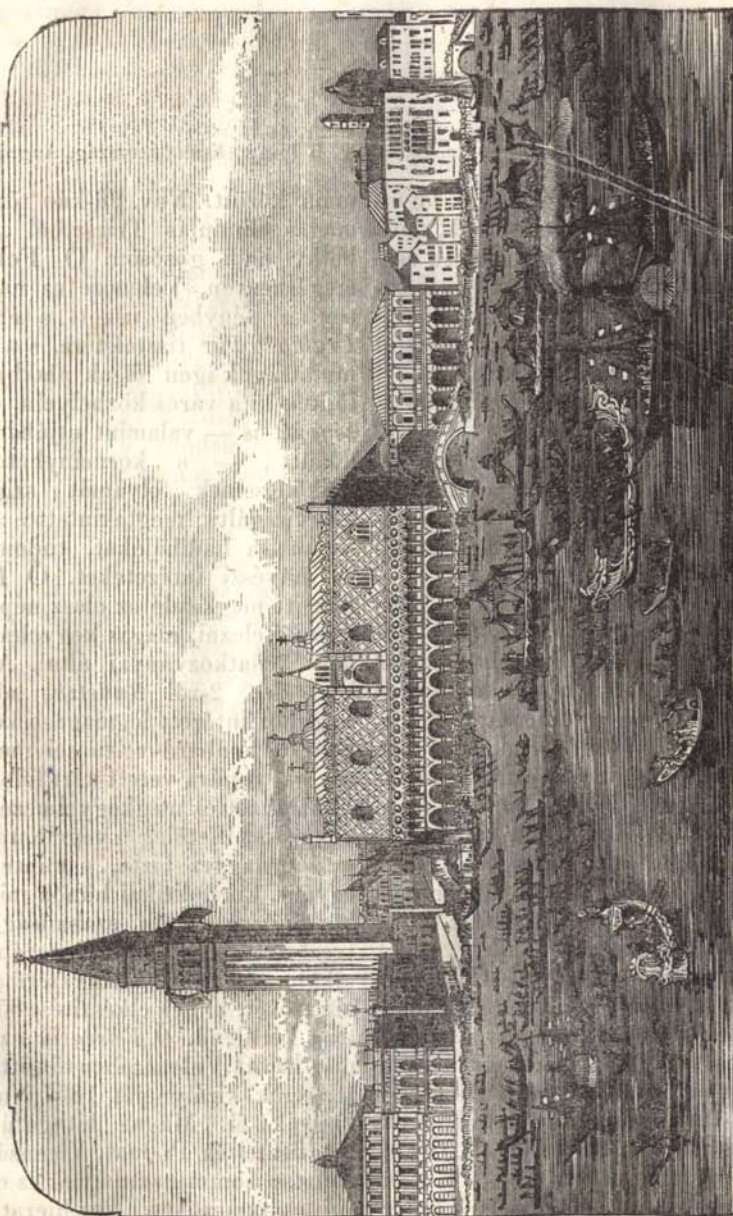
Először tekintsünk végig az Ausztriában történtek fölött.

1856 nov. 2-kán egy legfelsőbb rendelet jelent meg, mely a lombard-velencei királyság központi congregatioinak körét és munkálkodásának rendét határozza meg.

Ezen legfelsőbb rendelet előposztája volt a *Főlséges Uralkodó Pár* Olaszországba való utazásának, mi be is következett, s a birodalom ezen részére igen nagy fontosságúvá lön.

Ő *Felségeik* nov. 17-én keltek utra, mintegy 200 főnyi kísérettel, melyben volt gróf Grünne altábornagy, Ő *Felsége* első tábornok hadsegéde, báró Kellner altábornagy és báró Schlitter s báró Müller tábornokok stb. Előre parancs küldetett, hogy az udvar számára minden kellék Olaszországban vásároltassék be, mire mielőtt a legmagasb vendégek megérkeztek volna, igen nagy összegek fordítottak. Már ezen körülmény által nem kevésbbé valának érdekelve az átutazandó tartományok, anyagi haszon tekintetében is. Ő *Felségeik* a regényes Styria és Karantanon utaztak át s nov. 25-kén érkeztek Triesztbe, a nép örömlár-

mája között. Nov. 26-kán történt a magas elindulás Triesztből „Elisabeth” hadi gőzösön. Ő *Felségeik* megérkezvén, Velence ez nap este tündéri fényben uszott, a *Főlséges Uralkodó Pár* tiszteletére, s a népies mulatságok igen élénk alakban fejlődtek ki a város közhelyein. Ő *Felsége* itt is — valamint utjában mindenütt, — a kormányhatóságok működéseinek folyamát szigorúan megvizsgálta, megtekintette az arsenált, a hadihajókat, tudományos és művészi intézeteket. Ő *Felsége* már itt megkezdé az olasz népet hállára kötelezni, magas kegyelműségének nyilatkozványai által. A többi közt dec. 2-ról *Radetsky* altábornagyhoz intézett legmagasb kézírata által a lombard-velencei menekültek vagyonára vetett zárt feloldatta, a száműzöttek megkegyelmezési kérévényeiket illetőleg a végelhatározást a tábornagra bizta, s mintegy 70 egyént, kik politikai bűnök miatt bebörtönözve voltak, szabadságba helyeztetett. Ő *Felsége* Velenczében léte alkalmával letév a nagyszerű arsenál alapkövét, minek elkészítése 85 millió ftba kerülend. Ő *Felségeik* az egész dec. havát Velenczében töltötték, s a tengerek királynéját 1857 jan. 3-án hagyák el. Magas látogatásukkal megtisztelték Paduat, Vicenzát, Veronát, a sommacampagnai és custozai csatamezőket, Peschierát, Desenzanot, Bresciát, Bergamot, min-

A császár megérkezése Velencében.

denült a fejedelmi kegy számos jelét hagyván hátra. Jan. 15-kén ment végbe a magas bevonulás Milanoba, a legfényesebb fogadtatás közepett. Midőn Sebregondi, a város podestája a város kulcsait *Ő Felségének* átnyújtá, a fejedelem ezen emlékezetes szavakat mondá : „En a régít mind elfeledtem, és sok újat és hasznost szándékozom tenni.“ A legfényesebb ünnepélyek egymást váltották. Jan. 25-én reggel jelent meg az utca szegletekre tűzött falragaszokban *Ő Felségének* Radetzky tábornagyhoz intézett legmagasb kézírata, mely minden politikai fogoly kibocsátását, a folyamatban levő politikai pörök megszüntetését, a mantuai külön törvényszék föloszlattatását parancsolá. A nép ezen örömhírt a legnagyobb hála nyilatkozványokkal fogadta. Erre a város kivilágíttatott, s midőn *Ő Felségeik* a teatro alla Scalaban megjelentek, a jelenvoltak által a kitörő nyilatkozványokkal fogadtattak. *Ő Felsége* Milanoban léte alatt jelent meg febr. 28-kán azon legmagasb kézírata, melynél fogva Radetzky tábornagyot, a császári háznak nehéz időkben megpróbált egyik leghűbb szolgáját, saját kérése folytán hivatalától fölmenté, s lombard-velencei tartományok fő-kormányzóságát fivérére, *Ferdinand Miksa* cs. kir. Főherczeg *Ő Fenségére* méltóztatott ruházni. *Ő Felségeik* mart. 2-kán hagyták el Milanot, s e hó 12-kén érkeztek vissza Bécsbe.

Mig *Ő Felségeik* a lombard-velencei királyságban mulattak, addig a szomszéd Piemontban, mely az 1848-ki események óta Ausztria irányában nem igen barátságos érzelmeket

táplált, az ausztriai kormány ellen, ellenséges nyilatkozványok történtek, leginkább pedig a sajtóban. Gróf Buol, *Ő Felsége* külügyi minisztere, ezen nyilatkozványoknak véget akarván vetni, Paar grófhhoz, Ausztriának turini ügyvivőjéhez egy jegyzéket intézett, Cavour gróf szárd külügyminiszter előtti fölolvadás végett. Ezen jegyzék tartalma volt : A piemonti kormánynak tökéletesen szenvedőleges magaviselete, a sajtó által Ausztria ellen irányzott támadások iránt, sérté a császár érzelmeit. A turini kabinet gyakran utasította az ausztriai kabinetet a törvényszékekhez, melyek a sajtó kihágása esetében igazságot szolgáltatnak, azzal mentegetőzven, hogy nincs hatalmában a kezdeményezés. De a vádlói szerep kevésé állék az ausztriai kormánynhoz. A szárd sajtó a monarchiai elvet s az egész társadalmi rendet is megtámadja. A császári kormány biztosítékot kíván a dolgok ezen állapotának határozatlan ideig tartása ellen, mely állapot homlokegyenest ellenkezik Ausztria azon kívánatával, hogy Piemonttal oly viszonyban álljon, minőt a két ország jól értelmezett érdekei követelnek.

Cavour gróf, szárd külügyminiszter, febr. 20-áról kelt, s egy Cantono marquis bécsi szárd ügynökhez intézett válaszjegyzékében következőleg felelt : A kormány tetteinek szabad megvitatása egyik lényeges alapját képi a Piemontban életben levő politikai rendszernek, valamint Európa több államaiban is, s ezen szabadság több előnnyel s kevesebb bajjal jár, mint másutt bárhol is. Az ország és trón egyesülése naponként bensőbbé

válik, s a szárd lapok sem nem erőszakosabbak, sem nem csipősebbek, mint a belga vagy angol lapok. Mi a császár személye elleni támadásokat illeti, ő azokat teljesen roszallja, mint már tévé is: egyébiránt a tapasztalat megmutatta, hogy Piemontban a sajtó elleni föllépés hatással volt. Piemontban a monarchiai elv nem csak hogy nincs megsemmisítve, sőt az rendithetlen szilárdságra jutott. Piemontnak is volnának előszámlálандó panaszai az ausztriai kormány ellen. A miniszter jegyzékének bezárásával azon reményét fejezi ki, miszerint fölvilágosítása meggyőzendő az ausztriai kabinetet arról, hogy Szardiniának szilárd szándoka: teljesíteni szomszédai irányában azon kötelezettségeket és kötelelességeket, melyeket a nemzetközi jog és kötések elébe szabnak.

Buol grófot nem elégíté ki Cavour gróf felelete, s ezen elégtelenségét mart. 16-káról Paar grófhhoz a Turinban levő ausztriai ügyvivőhöz intézett újabb jegyzékében fejezte ki. Cavour gróf jegyzéke — mondá Boul gróf, — semmikép sem elégítette ki a bécsi kabinetet, főleg azon magyarázata nem, melyet a sajtó ellenséges támadását és ennek a királyságbeli törvényszékekhez utasítását illetőleg adott. Ezen felelet annál kevésbbé látszik kielégítőnek, minthogy itt a szárd sajtónak nem egyes tényei forognak kérdésben, hanem annak uralkodó törekvése, s oly támadások, melyek a lázadás és királygyilkosság prédikálásáig mennek a szomszéd ország ellenében. Ily esetben minden kormánynak köteleessége: hogy tekintélyét

érvényesítse, s hogy ne vonja ki magát a rásúlyosuló felelősség alól. A császári kormány sajnálja, hogy Ausztria panaszai nem vétettek tekintetbe, s hogy Cavour gróf felelete nem nyújt semmi reményt a dolgok állapotának változására nézve, azonban mindaddig, míg e változás meg nem történik, Ausztria képviselőjének lehetlen Turinban maradnia, a Bécsben levő szárd ügynök azonban állomási helyén maradhat.

Ezen jegyzéket mart. 23-ikán az Ausztria és Piemont közti diplomatiiai viszonyok megszakítása követé. Cavour gróf mart. 24-én erre egy jegyzéket intézett Bécsbe, Cantono marquis piemonti ügynökhez, a következő tartalommal: Jóllehet Buol gróf mart. 16-ki jegyzékében kijelenti, hogy a császári követség visszahívata nem akadályozza a szárd követségnek tovább is Bécsben maradását, a király azonban nem találja illőnek: diplomatiiai ügynököket hagyni Bécsben akkor, midőn Ausztria követe a turini udvart elhagyta. Cantono marquis Cavour gróf jegyzéke következtében, mart. 30-ikán közlé Boul gróffal kormányának visszahívási rendeletét, s az ausztriai székvárost nem sokára elhagyá.

Ezóta a diplomatiiai viszonyok nem is álltak helyre a két kormány közt; a feszültség azonban sem egyik sem másik oldalról nem hat korlátozólag a szomszédtsági viszonyokra.

Ő felsége olaszországi útját befejezván, elhatározá, Magyarországot is azon szerencsében részesíteni, hogy bemutassa a magyar nemzetnek *főlséges* nejét, s e czélból 1857 maj. 4-kén a *Főlséges pár* átkelt a Lajtán.

Magyarország határára. (A magas körút részlete majd alább lesz olvasható.)

Ő Felsége ezen körútján kívül egyik igen fontos esemény volt Ausztriában: *Ő Felségének* II. Sándor cszárral találkozása Weimarban. Ezen találkozást III. Napoleon császárnak II. Sándor cszárral Stuttgartban történt összejövetele idézte elé, s a dologban a közbenjárói főszerepet a porosz király vitte, ki a weimári találkozás által mintegy paralyzálni szándékolta a stuttgarti összejövetel jelentőségét és horderejét, egyszersmind alkalmat szolgáltatott a két uralkodónak régi barátságos viszonyaik fölélesztésére, melyek Ausztriának a keleti háború alatti magatartása miatt Oroszország irányában kissé meglazultak volt.

A hivatalos „Wiener Zeitung“ sept. 29-én következőleg jelenté *Ő Felsége* elutazását: „*Ő cs. kir. Ap. Fölsége* a múlt éjjel a szász-királyi s a szász weimari nagyhercegi udvar látogatására Drezdába és Weimarba utazott. *Ő Felsége* azon örömdetes kilátással bir, hogy az utóbb említett városban orosz császári Fölségeikkel találkozni fog.“ *Ő Felsége* ugyanez nap megérkezett Drezdába, s a pályaudvarban a király s királyi herczegek által a legünnepélyesebben fogadtatott. Sept. 30-án délelőtt Drezdában nagy katonai szemle, délután ebéd volt. *Ő Felsége* oct. 1-jén érkezett Weimarba, hová az orosz czár már sept. 30-án megérkezett. A két fejedelem találkozása az özvegy nagyherczegnő kir. Fensége nyári lakában történt, a legszívélyesebb érzelem-nyilatkozatok közt. In-

nen az orosz czár *Ő cs. kir. Ap. Fölsége*t visszakísérte a városba, hol a várpalotába érkezvén, a két felség karöltve ment *Ő cs. kir. Ap. Fölsége* szobáiba, s ott fél órát töltöttek magukra, bizalmas beszélgetés közt. Nagy ebéd. Este a színházban fényes előadás volt, mely alkalommal a két fejedelem a részvét és tisztelet számos nyilatkozványával találkozott. Másnap, oct. 2-án, mindketten elhagyták Weimart.

Ezen találkozást, melynek célját fentebb pár szóval említettük, többféleképp magyarázták annak idejében. Azt mondták, hogy a két északi hatalom „légyott“ja nem eredményezheti az általuk külön-külön követett politikának módosítását, s az nem gyakorolhat komoly befolyást, Európa más nagy kabinetjeinek ügyfolyamára. Azt mondták, hogy Weimarban csak két uralkodó család — különben igen kívánatos — közeledéséről lehetett szó, mely családok hosszú ideig bensőleg valának egyesülve, s melyek közt a legújabb események — mint azt mindenki tudja — bizonyos hidegséget szültek. A közeledés, — mondók — megtörtént, de azon körülmények után, melyek közt az végbement, bizton állíthatni, hogy a weimari találkozás, mely nem politikai eszme által sugalltatott, egész végig megtartotta jellemét: az egyszerű, bizonyos tekintetben magántalálkozás jellemét. E „légyott“-nak — miután az ily határok közt maradt, — sokkal kisebb hordereje van tehát, mint a stuttgarti találkozásnak, jóllehet ennek sem volt, — nem is kellett hogy legyen — sem eléggé kimért,

sem eléggé közvetlen politikai eredménye. Ha Stuttgartban nem állapodtak is meg véglegesen a napi renden levő ügyekre nézve; ha nem állapodtak meg különösen egy közösen követendő politika alapvonalaira nézve, mindamellett el kell ismerni: hogy III. Napoleon és II. Sándor császár kifejezték azon vágyukat — ha szintén általánosan: — hogy a pillanat valamint a többé kevésbé távol jövő legfontosabb kérdéseire nézve egyetérteni szándékoznak. A stuttgarti találkozásnak e szerint lényegesen politikai jelleme van, míg a weimari, — ismételhetni, — csupán családi találkozás volt, melyben hogy a politikának bár legkisebb része is volt volna — igen kétséges.

Ezen állítás azonban kissé merész. Egyébiránt majd a jövő megmutatja, hogy e találkozás mit eredményezett.

Poroszországban, Schweiczczal való ügyes-bajos dolgát kivéve, — mi azonban mint fentebb olvasni lehetett szerencsésen bevégeztetett, — még csak egy nevezetes esemény fordula elé: *tudnillik az ideiglenes regensség*. A porosz király ugyanis 1857 oct. elején megbetegedvén, s betegsége miatt nevezetesen lelki ereje megtörvén, az orvosok azt tanácsolták, hogy az államügyek vezetésére, — míg egészsége helyreáll, — testvérét, a porosz herceget nevezné ki. A király ezen tanács következtében oct. 23-kán egy rendeletet intézett fivéréhez, melyben őt személyének a kormányzási ügyekben való helyettesítésével három hónapra megbízta.

A porosz herceg ezen rendelet-

nek engedvén azt egy ugyanezen napról kelt kibocsátványával együtt átküldte az államminiszteriumhoz, a törvénygyűjteményben, köztudomásra juttatás végett. A herceg kibocsátványában kijelenté: „miszerint szilárd akarátja az ország alkotmánya és törvényeinek lelkiismeretes megtartása mellett, s ő felsége a királynak, királyi testvérének és urának előtte ismeretes intentioi szerint a kormányzás ügyeit mindaddig vezetni, míg ezt ő felsége szükségesnek találandja.“

A porosz herceg, — ki ezóta Poroszországban az államügyeket vezeti, — egyik — legszilárdabb jellemű férfiú az európai uralkodók családjában. Mondhatni: hogy esze szíve helyén van, s a kardot tudja forgatni.

Nevezetes, mit egy lap a herceg jellemzéseül annak idejében irt.

„Alig lehet — mond e lap — csak közelítőleg is meghatározni, hogy a porosz trónörökös minő politikát fog követni, ha végzete őt a trónra emeli. Az, mit e tekintetben csak tudunk, arra mutat, hogy nem ért egyet bátyjával, sőt az emez által követett politikai nézetnek határozott ellensége. Mindemellett minden nyilatkozat, melyet a trónörökös a viszonyok kényszerítése folytán tőn, sokkal össze nem függőbb és határozatlanabb jel, mint sem azokat egy szempont alá lehetne gyűjteni, s azokból politikai jellemére nézve fogalmat alkothatnánk. A vélemények e tekintetben nagyon eltérők, s a királyi herceg irányát a különböző pártok oly különbözően magyarázták, hogy a közvélemény tisztába nem jöhet

mit várhatna az új kormánytól (természetesen a mostani király halála után). A herczeg neveltetése, mely az új porosz állam legszerencsétlenebb korszakában 1806—1813 fejeztetett be, jellemének komoly irányt adott. Később azon nézet jutott tulsulyra, hogy a herczeg, ki nagy hajlamot mutatott az orosz katonai kormányzás iránt, határozottan az oroszhoz hajlik. Azon tanácskozások alatt, melyek a királyi család kebelében a képviseleti institutiók fölött tartattak, úgy látszott, hogy a herczeg csak igen vonakodva egyezett bele amaz újításokba, sőt az országgyűlésen kinyilatkoztatta, hogy az 1847-ik februári rendelet által elhatározott intézmények előtte a concessiók legszélsőbb határainak látszanak, melyeket a korona csak megadhat. — A szabadelvű párt nem igen nagy hajlandósággal viseltetett iránta, és a herczeg a legelvakultabb gyűlölség tárgya volt a forradalmárok részéről, az 1848-diki martiusi napokban, valamint később is. E közben azonban később, bizonyos személyek részéről rejtélyes kísérletek tétettek a végett, hogy a szabadelvű párt a herczeg részére megnyeressék, s a porosz herczegné legkevésbé sem titkolta, hogy a frankfurti parlament tagjai irányában rokonszenvvél viseltetik, még akkor is, midőn Poroszország királya a császári koronát visszaautasította, melyet neki eme parlament följánlott. A herczeg 1849-ben azon porosz sereg élén állt, mely benyomult Pfalzba s a badeni nagyhercegségbe, hogy ott elnyomja utolsó vonaglását is ama német forradalomnak,

mely a german császárság koronáját Berlinbe akarta átültetni. — A herczeg nem volt jelen a kamara azon ülésében, melyben a király az új alkotmányra az esküt letette. Neje a herczegné épen nem titkolta a sajnálkozást, melyet benne Manteuffel olmücsi békés missioja keltett, mely által az Ausztriával való háboru veszélye szerencsésen elhárítottatott.

Belgiumban 1857 maj. 27-én igen nevezetes zavargások törtek ki a parlamentben. Belgium, mint tudjuk 1831 óta alkotmányos ország, s ezen kormányforma, kormány és nép részéről, bölcsen használtatván, e kis ország példává lön egész Európában, melyet bizonyításul nem egyszer szoktak fölidézni. A zavart a következő esemény idézte elé. A követkamrában maj. 27-én egy törvényjavaslat fölött folyt a végtanácskozás, melyet a jobboldalból (egyházi párt) alakult miniszterium terjesztett elé, s mely már egyes pontjaiban el is fogadtatott volt. Ezen törvényjavaslatnál fogva a *kegyes alapítványok* kezelése a polgáraiktól elvétellett, s a papságra ruháztatott volna, holott 1830-ban a kegyes alapítványok kezelését világiassították, s a polgári hatóságok kezében öszpontosították, úgy hogy a vallási társulatok s a papság egyes tagjainak nincs közük alkotmányszerűleg a szegények részére adományozott alamizsnának és segélypénzek fölosztásához, melyeket kizárólag az ápolóintézetek és jótékonyági hivatalok kezelnek. E szerint oly adományok fölött is, melyeket magánosak egyházaknak adnak a kormány rendelkezik. A szónyegen volt új törvény pedig fölha-

talmazta volna a kormányt, hogy minden egyházi községet *polgári személy* jellemével ruházhasson föl, az ezen czímmel járó kiváltságokkal együtt: tehát a birtokszerzés, örökösödés és adomány-elfogadás jogával is. A törvényjavaslat más felől fölhatalmazta volna azon magánosokat, kik a szegények számára hagyományoznak, hogy eme javak, kezelésére tetszésök szerint nevezzenek ki külön igazgatóságokat. *Frére* baloldali képviselő a törvényjavaslatot oda kérte módosíttatni: hogy vizsgáltassék meg hivatalosan az ország társadalmi állapota, a szükség és inség — a fenálló szegény-ápolás és a szerint intézkedjenek. Ezen módosítványt a kamara 60 szavazattal 44 ellenében elvetette, s azután a kormányi javaslat 71 és 78-ik czikkelye 60 szavazattal 40 és 41 ellen elfogadtatott. A többség e szerint az új törvény mellett szavazott. *Frére* ekkor mintegy ovást akarván kijelenteni a törvényjavaslat ellen, így kiáltott a jobb — egyházi párti — oldalhoz: „Oh uraim! Önök a kamara és az ország előtt méltatlan komédiát játszanak.“ „Rendre, rendre“ hangzott erre a jobb oldal minden padjáról. „Mi nem vagyunk komédiások: a jobb oldalon nincs komédiás!“ szólt egy jobboldali képviselő. *Frére* szónoki tehetségének minden erejét elővevé, hogy a növekvő lázadást lecsendesítse. „Mit — kiáltott föl, — midőn én nem rég teljes mély megindulással fejeztem ki sajnálatomat ama szegény, elhagyatott gyermekek fölött, kik a csipkeiskolában (écoles dentellères) apáczaik által nem hogy neveltetnének, hanem aljas nyeresz-

kedés javára használtatnak föl, akkor találkozott valaki (Dumortier) ki igazságos vádatat infamisnak bátorkodott nevezni, és . . .“ szónok ezen szavakra, a karzaton jelen volt roppant hallgatóság részéről, — mely a törvényjavaslat fölötti vitát folyvást a legélenkebb figyelemmel kísérte, s a végtanácskozásra lehető legnagyobb számmal seregelt föl, — oly helyeslési nyilatkozattal szakasztotta félbe, minőt a parlament terebében még soha sem hallottak. „Törvényszéki szolgák! üritések ki a karzatokat!“ kiáltott az elnök, mire a hallgatóság mormogással felelt, „Tanácskozásaink többé nem szabadok!“ — kiáltott hevesen Dumortier — mire a karzat válaszóla: „a jobb oldal tagjai gazok!“ Erre roppant zaj és lárma keletkezett. A szolgák és katonák csak nagy bajjal ürítheték ki a karzatokat s nyomhadták vissza a betolakodni akaró hallgatóságot. Ez alatt a parlamenti palota körül nagy néptömeg gyűlt össze, mely a baloldali követeket, midőn azok az ülésből kijöttek, megéljenezte, a jobboldaliakat pedig kifütyülte, lehurrogatta. — Ezen jelenetek más nap este öt óra felé, midőn a követek a gyülestermet elhagytak még botrányosb alakot öltének. 5—6000 ember lepte el a tért és a park egy részét, s ezek az igazságügyi minisztert és jobb oldali követeket fütytyel, orditással fogadják. De ezzel még meg nem elégedtek: a belga nemzeti dal éneklése mellett a királyi palota elé nyomultak, a királyt zajosan eltették; innen a szabadelvű követek lakait keresték meg, őket üdvözölték, majd némely jobboldali minisz-

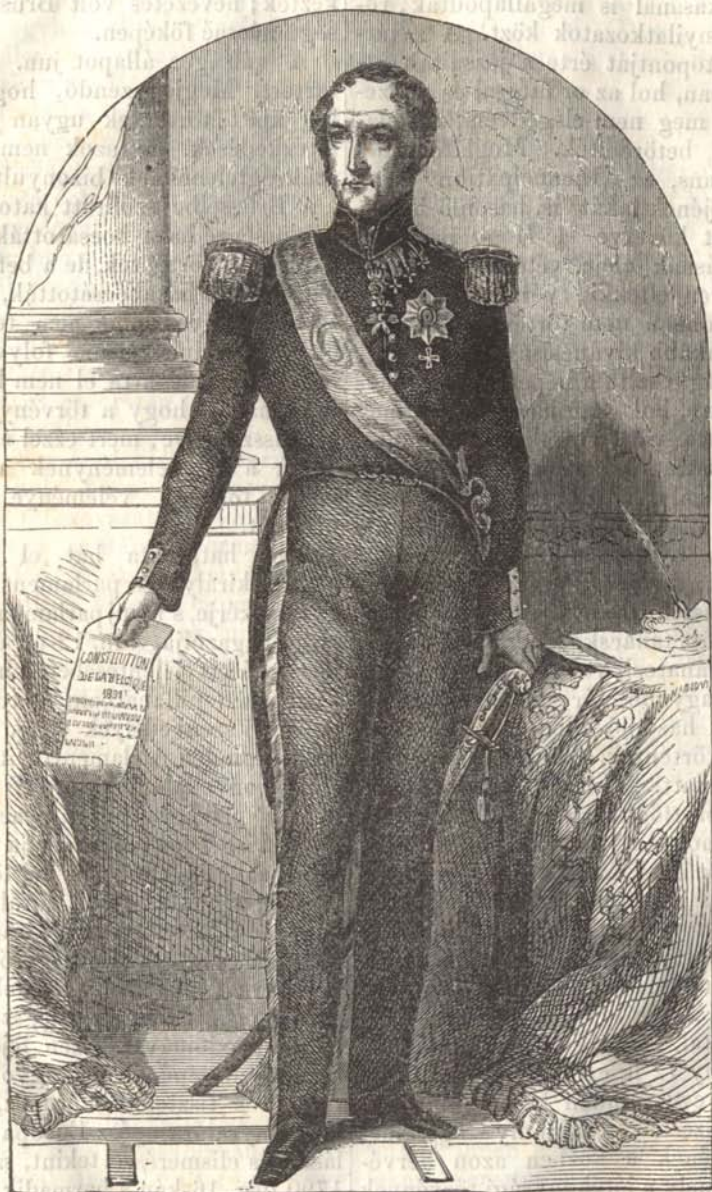
ter lakásánál is megállapodtak, rozsáló nyilatkozatok közt. A zavarás tetőpontját érte a jezsuiták utcájában, hol az ordítással és pisszegetéssel meg nem elégedvén, az ablakokat betördelték. Meglátogatták Coomans, az „Emancipation” szerkesztőjének lakát is, hasonló botrányokat követve el. Hogy nagyobb kihágásnak eleje vétéssék, katonai erőt rendeltek ki, véres összeütközés azonban nem történt, s 30-kán már inkább kíváncsiság, mint nyugtalanság csalta a népet a nyilvános helyekre, hol a katonaság ugyan még föllállítva vala, megakadályozandó a demonstratiók ismétlését.

A király, a történetek hírére, maj. 28-án Laekenből Brüsszelbe sietett, s 29-kén reggel miniszteri tanácsot tartott, melyre mindkét párt főnökeit összehívta, a további magatartás fölött tanácskoznók, mi annyi-val kíváncsi volt, minthogy az ország nagyobb városaiban is a brüsszelihez hasonló ellenséges nyilatkozatok történtek, a jótékonsági törvény miatt. A király, miniszteriuma és a pártfőnökök abban állapodtak meg, hogy a törvény fölötti vitát halasztásuk el. Maj. 30-kán a képviselők és senatorok kamarája királyi kibocsátvány által bizonytalan időre elnapoltatott; a miniszterium is beadta lemondását, de ez nem fogadtatott el. A király ezen böles intézkedése által, — mire őt azonban az alkotmány 72-ik cikkelye jogosítja — elejét vevé minden komolyabb összeütközésnek. Komoly figyelmet ébresztének e közben azon kérések, mely a jótékonsági törvények visszavevése végett a kormányhoz ér-

keztek; nevezetes volt Brüsszel községtanácsaé főképen.

A válságos állapot jun. 13-kaig tartott. Megjegyzendő, hogy ezen idő alatt történtek ugyan katonai intézkedések, de azok nem sokára szükségteleneknek bizonyultak be, s a Brüsszelbe szólitott katonaságot helyőrségre haza bocsátották. Befogatások is történtek, de a befogottak nagy részét hazabocsátották, a csend zavarás sulyos bűne nem terhelvén őket. A miniszterium folyvást tanácskozott, de arra el nem határozta magát, hogy a törvényjavaslatot visszavegye, mert ezzel elismerte volna a népvéleménynek a parlamenti többség véleménye fölötti uralmát.

Mire határozta hát el magát? hogy a királytól a parlament fölösztatását kérje, s az új parlamentben eljárását igazolja. Jun. 12-én a királyhoz intézett jelentésében kimondá: hogy ezen pillanatban, a tulfejűlt politikai szenvedélyek élénk izgalma miatt, minden parlamenti vitatkozás csak bonyodalom kufejévé válhatnék az országra nézve: ezen meggyőződésnél fogva, javasolja tehát a királynak az 1856-ik évi törvényhozó ülés bezárását. A király jóváhagyá e jelentést. Azon királyi irat, melyben ez intézkedés megerősítettik, példány a Lipot király fejedelmi bölcseségének. Telve az a legszebb államtani axiomával. Ezen fejedelem, kit szabad népének legnagyobb szeretete és tisztelete környez, kinek kormányzatára egész Europa bámulással és elismeréssel tekint, született 1790 dec. 16-kán s harmadik és legifjabb fia volt Szász Coburgi Ferencz

I. Leopold, belga király.

herczegnek, Lipót György keresztély Frigyes név alatt. Idősb testvére volt I-ső Ernő, ki a szász-ernesti családsor altenburgi ágának kihalása után Gotha herczegséget kapta, s azóta ezen herczegi ház Coburg-gothai herczegi czímet visel. Második testvére volt az 1851-ben meghalt Ferdinand, ki magas rangfokozatra jutott az ausztriai seregben, nőül vette először Koháry Antonia magyar herczegnőt; ennek fia, ugyancsak Ferdinand, procuratio útján férje lőn 1836-ban II. Donna Maria da Gloria portugali királynőnek, s atyja a jelenleg uralkodó portugali király V. Don Pedronak, ki helyett, az anyakirálynő halála után, 1853 dec. 19-étől fogva 1855 sept. 16-ig mint regens kormányzott Portugalban. A portugali volt regens király fivére, Ágoston, Szászországban, mint tábornok szolgál, s nőül vette Lajos Fülöp egykori francia király Clementine leányát. Lipót belgák királyának van még két idősb nővére: Julianna, jelenleg Anna Feodorowna herczegnő, ki 1796-ban az 1831-ben meghalálozott Constantin orosz nagyherczeghez ment nőül, de kitől 1820-ban elvált s most özvegy; és Victoria herczegnő, ki előbb Leiningen herczeghez s azután a Kenti herczeghez ment nőül s anyja lőn a most uralkodó angol királynőnek.

Ferencz herczeg, valamint minden gyermekét, úgy Lipót herczeget is kitünő nevelésben részesíté. Az emberi élet tanulmányozására nagy gondot fordítottát minden gyermekénél, s így mondhatni, hogy azok a tapasztalás iskolájában nőttek föl. Minthogy idősb nővére Constantin

orosz nagyherczeghez ment nőül, rokonsági összeköttetésbe jött az orosz udvarral, és I. Sándor czár által orosz tábornokká nevezetett. Mint tábornok kísérte I. Sándort Erfurtba, hol az I. Napoleon császárral találkozott, s hol az Orosz- és Franciaország közti barátság alapját rövid időre letevék. Ezen barátság azonban nem sokáig tartott. I. Napoleon Oroszországot ellen fordult, a német hercegeket is magával ragadván. Lipót herczeg, hogy bátyjának Ernőnek herczegségét ne veszélyeztesse, kilépett az orosz szolgálatból s mintegy három évig tanulmányainak élt; bátyját jó tanácsaival segíté. Midőn 1812-ben a háboru Francia- és Oroszország között kiütött, Lipót herczeg Schweiz- és Olaszországban tartózkodott. Miután pedig I. Napoleonnak Oroszországból visszakerlett vonulnia, — miáltal az európai viszonyok új alakot öltének, — 1813-ban Lengyelországba sietett, és elfoglalá állomását az orosz seregben, s részt vett az orosz sereg csatáiban. El kísérté I. Sándort Párisba, majd Angolországba. Itt IV. György leányának Charlottenak az ifjú lovagias herczeg nagyon megtetszván, Angolország örökösűjével 1816 maj. 2-án összekelt. Ezen házasság nem tartott sokáig: Charlotte herczegnő 1817. nov. 5-kén meghalt, gyermekszülésben. Neje halála után, a claremonti kéjkastély 50,000 ft. sterl. évi jövedelemmel tulajdonává lőn, s itt élt egész 1831-ig. Ez év jun. 4-én a belga nemzeti congressus, miután Belgium Hollandtól elszakadt, királyul választá. A megválasztást jul. 12-kén elfogadta, s a congressus ál-

tal készített alkotmányra megesküvén, 1831. júl. 21-kén megkezdé a belgák kormányzását.

Az ifjú királynak nem csekély nehézségekkel kellett megküzdenie. Protestans levén, először meg kellett nyernie az ország csak nem egészen katolikus népségének megelégedését, mire az egyház mindig nagy befolyással volt; le kellett csendesíteni a nemzetiségi gyűlölséget, mi az országot alkotó két nemzet, a francziával beszélő s uralkodó wallon kisebbség és a flamandul beszélő nagyobb néptörzs között uralkodott. Ezenkívül mindjárt uralkodásának kezdetén igen nagy veszély fenyegeté országát. Holland háborút kezdett az elszakadt és független Belgium ellen. Az orániai herczeg 40,000 válogatott és jól fegyverezett sereggel Belgiumba tört, s csak Franciaország segélye tartóztathatá föl a hatalmas sereget. A vizázkodásnak az 1839. apr. 19-ki béke vétett végett. Lipót királynak ezen válságos helyzetében nagy segílyt nyújtott Angolország és Franciaország. Ez utóbbit az által is pártjára voná, hogy Lajos Fülöp leányát Louise herczegnőt 1832-ben nőül vevé. E szelid lelkületű nő 1850 oct. 11-én halt meg. Ezen házasságból három gyermeke maradt: Lipót, brabanti herczeg, ki 1853-ban Magyarország volt nádora a feledhetlen emlékü József cs. kir. főherczeg Ő Fensége Mária leányát vette nőül; Fülöp, flandriai gróf; Charlote herczegnő, ki 1857. jun. 7-kén Miksa ausztriai cs. kir. főherczeg a lombard-velencei királyság főkormányzója Ő Fenségével kelt össze.

Haezen rövid családtörténeten végig tekintünk, látni fogjuk, hogy Lipót belga király rokonsági összeköttetésben áll az angol, portugál, ausztriai, orosz uralkodó családokkal, s a volt francia uralkodó családdal, az Orleans házzal. Ezen családi viszony nem csekély befolyást szerzett neki az európai vizályos ügyekben, mint békéltető bírónak, s csak is ezen viszohnak köszönheti, hogy a kormánypálczája alá bizott alkotmányos független állam minden nehéz körülmény között fentartá magát, s külellenség által nem háborítotték, míg ben uralkodásának egész folyamata alatt a nemzeti jóllét páratlan virágzását szemlélhetjük.

De visszatérve a májusi eseményekre, meg kell még említenünk, hogy a kamarák fölosztása után oct. végén új választások voltak. Ezen választások nagyrészbén a baloldali párt részére ütöttek ki, minck következtében a jobboldali miniszterium beadván lemondását, a baloldali Rogier miniszterium lépett helyébe.

Belgiumból átléphetünk Franciaországba.

Franciaország — mint a krónika eddigi czikkeiből olvasható, — állandó európai congressus székhelyévé lön, s 1857 folytán is a világügyek intézésében nem jelentéktelen szerepet játszott. Ezen szerepét, az európai ügyekben fennebb már feltüntettük. Most hátra van azon apróbb, de azért mégis fontos eseményekről szólnunk, melyek különösb említést érdemelnek. Mindjárt az 1857-ik év első napjait egy igen szomorú esemény nevezetesíti. Sibour, párisi érsek, a becsületes nemes lelkű, min-

denki által szeretett főpap, Verger nevű, interdictummal sújtott pap által jan. 3-kán St. Etienne du Mont templomban délután 5 órakor orozva meggyilkoltatott. A főpap rögtön meghalt, mellékét törsszurással levén átszúrva; a melléte álló Surat atya, fő-vicarius, azonban még feloldozhatá őt bűnei alul. Épen akkor dőfte le a gyilkos, midőn a szent menet (processio) a templom hajójába ért. Verger lelkész volt a meauxi egyházmegyében, s ötször vagy hatszor volt interdictummal sújtva; utolszor azért, hogy nyilván ellenszónokolt a szeplőtlen fogantatás dogmájának, mit bálványimádásnak (idolatria) bélyegzett. Az utóbbi interdictum után Párisba jött. Kérte az érseket, hogy venné föl papjai közzé, de az érsek (ki egyébiránt őt többször segélyezte) azt megtagadván, véres boszura határozá el magát. Midőn a döfést tevő, úgy szóla: „Egy papot nem kell éhen meghalni hagyni!” Verger jan. 30-kán nyaktiló által végeztetett ki.

Az 1857-ki törvényhozási ülés sz. febr. 26-án nyílt meg. A császár trónbeszédében reményét fejezte ki a többi közt, hogy a Poroszország és Schweitz közti viszály nem sokára kiegyenlítettik, (mi meg is történt); sajnálkozását nyilvánítá a nápolyi ügyben támadt meghasonlás miatt, s ezt nem egyébként tulajdonítá, mint azon ohajtásnak, hogy Francziaország mindenütt az emberiség és polgárosodás érdekében kíván működni.

Maj. 1-jén nevezetes nagy vendég érkezett Párisba: Constantin nagy herczeg, az uralkodó orosz császár fi-

vére. A párisi lakosság által élénk és tiszteletteljes rokonszenvvel fogadtatott. A Tuileriáknak igen kedves vendégévé lőn, s előkészíté a későbbi stuttgarti találkozást (méről majd alább). Constantin nagyherczeg alig hagyta el a francia földet, ismét egy koronás fő, a bajor király tisztelé meg III. Napoleont látogatásával, hogy barátságos érzelméről bizonytságot tegyen.

Francziaországban az alkotmány szabálya szerint 6 évre választatnak a törvényhozótest (követ kamra) tagjai. A követek száma 267. A követek fölhatalmazási ideje kitelvén, a törvényhozótest maj. 29-én császári rendelet által föloszlattatott, s a választók az új választásra, jun. 21-ére hivattak össze.

A választások a kitűzött időben megkezdődvén, a kormány csaknem minden megyében győzelmet aratott, Páris kivételével, hol a köztársasági párt Carnot, Goudchaux, Cavaignac ismeretes pártfőnököket, s a kevésbé ismert fiatal köztársasági személyiségeket, Darimon és Olliviert, megválasztá. Hogy Páris ily jelentékenyül nyilatkozott ismét a republicanusok részére, ezen demonstratio vala a császári kormány ellen, de nem is több. Ez azt mutatá, hogy Párisban még mindig van némi fészke a forradalmi szenvedélyeknek, s hogy a republicanus párt az, mely a napoleoni kormányforma ellenében még némi befolyást tud fölmutatni Párisban. De a vidék nem ezen szellemenben szavazott. Ott a császári kormány diadala tökéletes volt. Voltak olyan heves gondolkodásnak külföldön, kik a párisi választási eseménye-

ket úgy fogták föl, mint a republicanus párt előharczosainak fegyverragadását, s azt hívék, hogy az általános csata nem sokára ismét megkezdődik és a zavarosban kedvök s kényök szerint halászhatnak. Azt hívék, hogy ezen választási vereség miatt III. Napoleon csillaga lehanyatlott, hogy többé föl ne jöjjön, s meg nem gondolák, hogy Franciaországban a császári hatalom nem a parlamentben veté alapját. A parlamenti többség, — mint a „Times“ annak idejében helyesen megjegyzé, — csak legfőlebb borostyán koszoru a császár kardján, de nem maga a kard. Hatalmának őrei — trónjának támaszai : a *hadereg és parasztság*.

A párisi választáshoz legvérmesebb reményeket kötöttek nevezetesen az olaszok, azon olaszok tudniillik, kik a szélső menekült párthoz tartoznak, kik a nagy olasz köztársaság föllállíthatását III. Napoleon császár bukásától föltételezik, s minek kivételére minden eszközt felhasználni ügykeznek. Ezek nem gondolják meg azt, hogy az általános európai viszonyok nem oly természetűek, melyek ily köztársaság fenállását lehetségesítenék; nem gondolják meg azt, hogy már maga az olasz nemzet több oly pártra van szakadva, melyek ellene vannak a Mazziniféle törekvéseknek, mint például a monarchiai, egyébiránt szabadelvű párttöredékek, melyeknél az ész, erő és tekintély van. A szélső olasz forradalmi párt annyi súlyt fektetett a párisi választásra, hogy Olaszországban fölkelést rendezett, s III. Napoleon császár meggyilkoltatását elhatározá. Genuában,

Livornóban Nápolyban meg is történtek a fölkelési kísérletek, anélkül azonban hogy valahol pillanatnyi sikerhez juthattak volna. Genuában jun. 29-kén éjjel a Sperrone és Diamante erődöket akarták először is elfoglalni, hogy azok további működéseikre nézve támpontokul szolgáljanak. De a katonák nem álltak a pisztolyokkal s kardokkal fegyverkezett fölkelők részére, s a kísérlet megheiusult. Több befogadás történt. Fegyvert, löszert koboztak el. Livornóban jun. 30-kán este kísérlették meg a fölkelést, 3 csendőr leszurásával. E miatt a katonaság a zavargókra tüzelt, s közülük 13 életét veszté. A „Cagliari“ nevű piemonti hajóval pedig kiszállítások történtek Ponzában és Sapriban. Ponzában a hajó a sérülések kiigazításának ürügye alatt vetett horgonyt. A csekély őrség tisztjét azután legyilkolták: az itt levő száműzötteket fölvtették, s tovább mentek Sapriba Pisacane ezredes és Nikotera vezénylete alatt. Itt erősebb volt a csata, de azzal végződött, hogy a fölkelők jun. 30-án és jul. 1-jén Padula és Sanzanál megverettek, miután a nép rokonszenve nem támogatá — vagy nem támogathatá — kísérletöket. Pisacane, az expedicio vezére, elesett, Nicotera elfogatott.

Ezen mozgalmakkal kapcsolatban állt a terv III. Napoleon császár meggyilkolására, melyet Tibaldi, Bartolotti, Grilli, Mazzini, Ledru-Rollin, Massarenti és Campanella Londonban szöttek. A három első meg is jelent Párisban, de jul. 13-kán elfogták őket, s aug. 6-kán az es-

küldtszék által elítéltettek, még pedig Tibaldi holtig tartó deportatoria, Grilli és Bartolotti tizenöt évi várfogságra. A többi távollévő pedig in contumaciam ítéltetett el, deportatoria.

A napoleoni kormány ellenei — mint ezen kísérletekből is látható — ezen kormányt, nem csak mint a legzsarnokibbat ügyekeznek mindenütt Európában feltüntetni és népszerűleníteni, hanem azt erőszakos uton is aláásni akarják, azon meggyőződésben lévén, hogy a napoleoni kormány azért, mert benn szilárd karral kormányoz, ellensége künn is minden szabadságnak. A napoleoni kormány azonban benn is nem zsarnok, hanem csak erős kormány, mely ugyan nem türi a pártfodorlatokat, de azért a szabadságnak nem ellensége, sőt a szabadság az építmény koronáját alkotja. Előbb természetesen el kell enyésznie legitimista, orleanista köztársasági pártszenvédeknek, hogy a szabadság lehető legyen, s ha egyszer a nemzeti akarat többsége által teremtett mű a párt-töredékek által is mint legitim elismertetik, ekkor kifejlődhetik az angol értelmű szabadabb kormányzat, haladó és conservatív francia nemzeti párttal, minek célja nem lesz többé a nemzeti akarat által teremtett legitim monarchia megbuktatása, hanem a szabad intézmények tovább fejlesztése egyfelől, s conserválása más felől. Mindaddig, míg Franciaországban ma buorbonista, holnap orleanista, holnapután vörös köztársasági, azután Isten tudja még miféle párttöredék akar kormányozni, *a nemzeti többség kijátszá-*

sával, addig — mondjuk — szó sem lehet az alkotmányos szabadságról, melynek a szabadelvű bonapartisták, mint Jeromos és Napoleon herczegek, Persigny, Billault, Canrobert s Bosquet tábornagyok mindig állandó barátai és harczosai voltak.

A szabadelvű bonapartisták közt minden esetre első helyen említendő Napoleon császári herczeg, fia a most is élő Jeromos francia tábornagynak, a volt westphali királynak és az 1835-ik év nov. 28-án meghalozott würtembergi Katharina herczegnőnek. A herczeg született 1822 sept. 9-kén Triestben. Atyja, I. Napoleon megbukása után, Montfort herczeg czimet vevén föl, az ausztriai államokban keresett menedéket. Az ifju herczeg így fiatalságának egy részét Bécsben, és Olaszországban tölté; később Schweiczba és Amerikába utazott. Katonai kiképztetését Würtemberghen nyerte. 1837-től fogva egész 3 évig itt volt katonai szolgálatban. 1845-ben Párisba ment. Itt azonban nem sokáig maradhatott, mert a köztársasági párttal összeköttetésbe tévén magát, Lajos Fülöp kormányának féltékenységét felkölté. A febr. forradalom kitárta előtte Franciaország kapuját, s tér nyílt politikai tevékenységére. Corsicában képviselővé választották a nemzetgyűlésbe, s itt, — mint tudva levő dolog, — a szélső balpárthoz, az ugynevezett *hegypárthoz* csatlakozott, mely többnyire sociálistákból állott. A herczeg maga is vallá tanaikat. Nagybátyja, Bonaparte Napoleon Lajos, ki köztársasági elnökké lőn választva, nem szerette, hogy az ifju herczeg épen

Napoleon herczeg

e szélső pártnál működjék, s az által akarta az ezzel való összeköttetését megszakasztani, hogy madridi követé nevezé. Rendeltetése helyére utazván, Bordeauxban oly keményen nyilatkozott a kormány visszaható politikája ellen, hogy visszakellett híni. Ez idő óta nyilván és titkon ha nem is ellene tört, de ellene nyilatkozott azon törekvéseknek, melyeket nagybátyja és hűbb baráti a császárság megalapítására elkövettek; miután azonban a nemzeti akarat választottját a trónra juttatá, Napoleon herczeg is elismeré a visszaállított császárság törvényszerűségét, s közelebb húzódott nagybátyjához, mind tanácsával, mind kardjával szolgálatára állván. Ez őt 1854-ben Brüsszelbe küldé, hogy a belga és francia udvar közt közeledést hozzon létre. Küldetése sikerült. A keleti háboru kitörvén, a herczegnek alkalom nyílt katonai tehetségének kitüntetésére. A harmadik hadosztály élére állíttatott, s azon csatákban, melyekben hadosztályával résztvett, katonai bátorságának szép példáit adta. Azonban nem helyeselte St. Arnaud tábornagy működési terveit, valamint Canrobert tábornokét sem, s ezen viszálykodás és betegsége miatt elhagyá a csatát és visszatért Franciaországba. Nem sokára, visszatérte után, egy szigorú bírálat jelent meg Brüsszelben a keleti háboru folytatásáról, melyet neki tulajdonítanak, jóllehet előkelő menekült tisztek is irhatták, kikkel Napoleon herczeg Krimben léte alatt sokat társalgott, s kik előtt nézeteit nem vonakodott nyilvánítani. A császár által miután visszatért, az

iparműkiállítás vezetésével bízott meg. E megbízatásnak a legszebb sikerrel felelt meg. Politikai érzelmeit azonban ez alkalommal sem mulasztá el nyilvánítani, demokratiai irányban. A herczeg midőn 1855 nov. 15-én az iparműkiállítási emlekpénzek kiosztattak a császárságot demokratiai alapon fekvőképen tünteté föl az iparosok előtt, kiknek fényes megjutalmazásáról lelkiismeretesen gondoskodott. 1856-ban egy tudományos expedíciót vezetett az északi tengerre a „Hortense“ hajón, s beutazta Angolország partjait, Izlandot, meglátogatta Svédországot, hologicyszersmint a keleti háboru alkalmával kötött szövetség alapján fejlődött barátságos érzelmeket kicserélte és a Bernadotte házat, mely Napoleonnak köszönheté egy részben királyi trónra jutását, közelebb vonta a Bonaparte-házhoz. Ezóta a herczeget folyvást használja nagybátyja oly utazásokra, melyek magasb politikai czéllal bírnak, mint, például, mostanság németországi utazása birt.

Napoleon herczeg még nőtlen. Politikai házasságáról sokat beszéltek annak idejében. A belga, angol és spanyol herczegnők közül nem egyszer választottak számára, anélkül, hogy a házasság létrejött volna. Gondolkodása sokkal ismertebb, mintsem az európai uralkodó családok nagyon örvendenének az ily házassági összeköttetésnek. A trónra, — ha csak véletlen körülmények közbe nem jönnek — biztos kilátása nincs, a császári herczeg születése miatt. Véletlen eset következtében azonban csak ő lehet trónörökös a

Napoleon

Beranger, francia népdalnok.

trónörököségi rend és a nemzet von-
zalmánál fogva, minthogy a katona-
ság és nép bizalmát és szeretetét
nagy mértékben bírja.

Mindjárt a választások után egy
nemzeti csapás érte a francziákat.
Beranger, a nemzet legnagyobb nép-
dalnoka, jul. 16-kán meghalálozott.

E gyász esemény a legfájdalmasb részvétet gerjesztette egész Franciaországban. A társadalom minden osztálya megirátá őt, mert mindenik osztályé, az egész nemzeté volt. Beránger volt az, ki dalai által a császárság dicsőségének fentartására emlékeket emelt a nép szívében; ő volt az, ki I. Napoleon után legtöbbet tett Franciaországban a Napoleonnév népszerűsítésére. A mostani császár ezért halálával viseltetett iránta. Évpénzt, nemzeti megtiszteltetést akart számára szerezni, de ő előre tiltakozott minden kitüntetés ellen. Halála alkalmával azonban semmi tekintet sem akadályozható, hogy a hála és kötelesség-adóját e nagy ember iránt le ne rója, és tisztelve a költő emlékét, kinek művei a hazafiságot oly hatalmasan mozditák elé, és a császárság dicsőségét népszerűsíték, elhatározta, hogy temetési költségeit az állam viselje. Temetése jul. 17-én délben 12 óraker ment végbe igen nagy pompával. Nagy számú katonaság volt kiállítva, minthogy demonstratiótól tartottak; azonban a szertartás minden rendbontás nélkül folyt le. A jelenlevők számát 500,000 főre teszik.

Béranger született 1780-ban, s egy szabó unokája volt. Hat éves korában Peronneba küldték, egy nagynénjéhez, ki nevelteté. Tizen-nyolcz éves korában egy könyvnyomdába állt. Költői tehetsége már ekkor mutatkozott. Párisba ment. Itt a színpad számára kezdett dolgozni, de zsengei nem sikerülvén, dalköltészetre adta magát. Az első császárság alatt hivataloskodott. A Restauratio üldözte, s kétszer el-

ítelte dalai miatt, melyek Napoleont dicsőíték, s a Bourbon dynastiát kigunyolták. A febr. forradalom alkalmával követté választották, de mindjárt lemondott. Az új császárság alatt vissza vonultan, néhány barátja társaságában élt egész haláláig. Tiszteletére nemzeti emlék fog állittatni.

Franciaország történetében mindig egy nevezetes lapot fog képezni III. Napoleonnak II. Sándor czárral találkozása Stuttgartban. Ezen találkozás mintegy mása vala annak, mi I. Napoleon és I. Sándor közt Tilsitben 1807-ben ment végbe, 50 évvel ezelőtt, egészen más körülmények között. A Niemenen való találkozás előtt I. Napoleon épen a friedlandi csatát nyerte meg, és ezen nagy győzelem ájultságba ejté ama roppant coalitiót, mely azzal áltatá magát, hogy I. Napoleon souverainitásától fosztandja meg. A jelenlegi találkozást, a keleti háboru utáni események idézték elé. Nagy befolyással voltak annak eszközésére Orloff gróf, ki a párisi congressus alkalmával II. Sándor követe volt, továbbá Morny gróf, kit III. Napoleon Moszkvába küldött, mint rendkívüli követet, a czár koronázási ünnepélyére, s Constantin nagyherczeg, kinek Párisba jövetelét már fennebb érintettük. Törekvésök célja nem egyéb vala, mint a két fejedelmet közelebb hozni egymáshoz s így a két ország közti bensőbb szövetség alapját megvetni. III. Napoleon császár sept. 23-kán indult el. A német területre léptekor a badeni nagyherczeg és a porosz trónörökös herczeg fogadták. Ez utóbbi a porosz

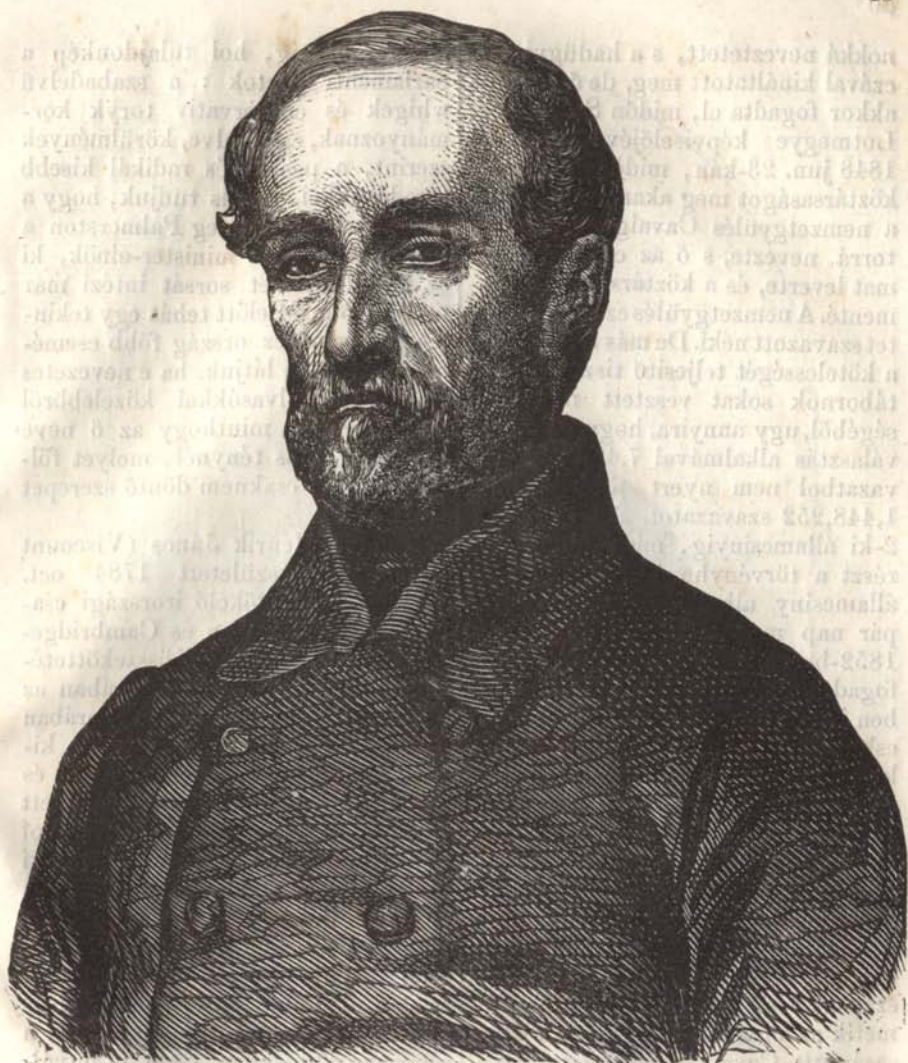
királynak egy sajátkezűleg irt levelét nyújtá át, melyben ez sajnálatát fejezte ki, hogy maga a császár elé nem mehetett (minthogy némelyek szerint pedig hogy betegeskedett). III. Napoleon sept. 25-kén délután érkezett meg Stuttgartba, hol a pályafőnél a württembergi király, és királyi hercegek által fogadtatott. A nép utjában tiszteletteljes rokonszenvet és lelkesedést nyilvánított irányában. A francziák császára kíséretével együtt, kik közt vala az ifju Murat Joachim herceg is, a pályafőtől a királyi lakba hajtattott, hol még az nap meglátogatta őt II. Sándor s együtt ebédtek az özv. királynőnél, hol a két császáron kívül, a württembergi király és királyné, a hollandi királyné, valamint a Stuttgartban levő hercegek és hercegnők is hivatalosok valának. A két császár még ez nap este 9 órakor ujra találkozott egymással a koronahercegnek Berg melletti nyaralójában. A francziák császára 26-kán meglátogatta a királyi méneseket, résztvett a népünnepélyben. Midőn a két császár először találkozott egymással a palota nagy teremének ajtaján egyszerre léptek be, egymással szembe mentek, s kezet nyujtának egymásnak. Az illem szabály ily szigorral tartatott meg a tiltsiti találkozás alkalmával is. A két császár sokáig beszélgetett egymással, egy melléktérembe vonulva, valamint a velük levő diplomata, Gorcsakoff herceg és Walewski gróf is hasonlókép huzamos ideig értekeztek ez idő alatt. Gondolhatni, hogy a diplomata emberei a két császár Stuttgartban

mulatása alatt nagyon el voltak foglalta, mert itt nem csupán barátságos érzelmek kicserélése, hanem európai ügyek végleges elintézése forgott szóban. III. Napoleon császár, miután II. Sándor czártól sept. 28-án este elbucsuzott, sept. 29-én elhagyta Stuttgartot, s visszatért Franciaországba.

Az 1857-ik év oct. havában egy nagy ember tűnt le Franciaországba a politikai szinpadról: Cavaignac tábornok, a második köztársaság alatt a végrehajtó hatalom feje. A tábornok oct. 30-kán halt meg Tours környékén, Beaumont barátjának mezei jószágán, ütértágulás következtében. Halála rögtön történt. Épen madarat akart löni, midőn szívere megpattant. Alig tudá a puskát inasának átnyujtani. A tábornok ifju neje, Odier bankár leányának fájdalma e csapás miatt roppant vala; de e római jellemű nő még sem veszté el lelki jelenlétét, s megérté kötelességét: férjét köpenybe burkolva, külön vonattal Párisba viteté, hol oct. 31-kén katonai pompával temetteték el. Több mint száz ezer ember jelent meg temetésén; még a bonapartisták közül is sokan részvéttel kísérték koporsóját, mig lapjaik tisztelettel nyilatkoztak a nagy halotról. „Cavaignac tábornok más véleménynyel birt, mint mi — mondá egyik lap; — neve magában egy zászló volt. Becsülettel személyesíté a köztársaságot, melynek feje volt.“

Cavaignac Lajos Jenő született 1802 dec. 15-én. Atyja tagja volt a conventnek. Az atyja elveit — fia átöröklé. Cavaignac 18 éves korában

Cavaignac tábornagy.

lépett a katonai iskolába. Már 25 éves korában kapitány volt. 1830-ban a forradalomhoz csatlakozott, de az eredmény nem felelt meg köztársasági érzelmeinek. Ezért Afrikába

küldték. Itt Abd-el-kader ellen hősiiesen harczolt. Már 1837-ben Bugeaud tábornagy szép jövőt jósolt a fiatal őrnagynak. 1848-ban az ideiglenes kormány által osztály tábor-

nokká neveztetett, s a hadügyi tár-
czával kínáltatott meg, de ő ezt csak
akkor fogadta el, midőn Seine — és
Lotmegye képviselőjévé választá.
1848 jun. 23-kán, midőn a tulzók a
köztársaságot meg akarták bukztatni,
a nemzetgyűlés Cavaignacot dicta-
torrá nevezte, s ő az ellenforradal-
mat leverte, és a köztársaságot meg-
menté. A nemzetgyűlés ezért köszöne-
tet szavazott neki. De más felől e miatt
a kötelességét teljesítő tiszta jellemű
tábornok sokat vesztett népszerű-
ségéből, úgy annyira, hogy az elnök-
választás alkalmával 7,426,252 sza-
vazatból nem nyert többet, mint
1,448,252 szavazatot. Az 1851 dec.
2-ki államsínyig, mint követ vett
részt a törvényhozó gyűlésben. Az
államsíny alkalmával elfogták, de
pár nap múlva szabadon bocsáták.
1852-ben követte választák, de nem
fogadta el. Követte választák 1857-
ben is, de úgy nyilatkozott, hogy az
esküt nem teszi le. Halála a mérsé-
kelt köztársasági pártra nézve valódi
csapás, sőt a tulzókra nézve is hátrá-
nyos, mert nincs oly nevek, mely
alatt eléfordulható esetben, mind-
nyájan seregelhetnének. Billault bel-
ügyminister, — ki egykor maga is
a köztársasági párthoz tartozott, —
így jelenté Cavaignac halálát a csá-
szárnak: „Fölség! holnapután te-
metik az egyedül lehetséges köztár-
saságot“. Cavaignacnak fiatal özve-
gye és egy kis fia maradt hátra.

A Franciaországban történt ne-
vezetesb események fölött szemlét
tartván lépünk át a csatornán *Ang-
olországba*, és vegyük szemügyre
itt is a fontosb eseményeket. Tudjuk,
hogy Angolország szabad, alkot-

mányos ország, hol tulajdonkép a
parlamentí pártok: a szabadelvű
whigek és conservatív toryk kor-
mányoznak, egyesülve, körülmények
szerint, a peelita és radikál kisebb
töredékekkel. Azt is tudjuk, hogy a
whig pártnak jelenleg Palmerston a
képviselője, mint minister-elnök, ki
az angol nemzet sorsát intézi már
több év óta. Mielőtt tehát egy tekin-
tetet vetnénk ez ország főbb esemé-
nyeire, helyén látjuk, ha e nevezetes
embert az olvasókkal közelebbről
megismertjük, minthogy az ő neve
bármely fontos ténynél, melyet föl-
hozandunk, csaknem döntő szerepet
játsszik.

Temple Henrik János (Viscount
Palmerston) született 1784 oct.
20-kán, igen előkelő irországi csa-
ládból. Edinburgban és Cambridge-
ben neveltetett. Családi összekötteté-
sénél fogva már 21-éves korában az
alsóházba léphetett. Fiatalkorában
a tory párt elveit vallá, s ezek e ki-
tűnő tehetséget nagyon kegyelték és
eredménynyel használták. Résztvett
Perceval, Castlereagh, s Liverpool
ministeriumaiban, s főkép a hadügyi
tárca mellett alkalmaztatott. Midőn
a toryk bukásával a Canning-féle
whig ministerium kormányra jutott,
ezen kitűnő férfiú oly nagy befolyást
gyakorolt Palmerstonra, hogy elha-
tározá elhagyni a torykat, s áttérni a
réformer whigekhez. Ezen nézetvál-
toztatás nem volt gyümölcstelen.
Mert midőn a whigek 1830-ban
uralomra jutottak, ő megmaradha-
tott e miniszteriumnál, s az alsóház
reformjának kérdésében mint réformer
lépett föl. A whig miniszteriumban
a külügyek vezetésével levén meg-

Lord Palmerston.

bizva, ő kötötte az ismeretes négyes szövetséget Angol-, Francia-, Spanyolország és Portugal között. Célja vala ezen szövetségnek: fentartani az alkotmányos kormányt a pyrenei félszigeten. Ugyanő hozta létre a törökországi ügyben az 1840-ki kötetést is, melynek célja volt: egyensúlyozni az orosz befolyást Sztambulban, és biztosítani a Kaput az egyiptomi alkirály ellenében. Az opiumháború, melyet az angolok China ellen ugyanezen évben kezdettek, nem szolgál Palmerston dicsőségére, valamint, a whig miniszteriumnak 1841-ben történt bukása után, a gabnatörvény eltörlése ellen való föllépése sem Peel irányában. Peel diadalmaskodott ugyan e fontos kérdésben, de pártja 1846 elejté és ugyan ez év július havában ismét a whigek alakítanak miniszteriumot, Russell elnöksége alatt. Ezen miniszteriumban Palmerston újlag a külügyi tárczát kapta. Több főkérdésben vőn ismét részt. A spanyol házasság miatt Lajos Fülöp ellenévé lett. Ezt nagyon is szemére vetik, s azt mondják, hogy tulajdonképp ő buktatta meg Lajos Fülöpöt. A schweizi zavarok alkalmával hozzáállt a nagyhatalmaknak Schweiz ellenében tett intézkedéseikhez, de azonnal köpenyt fordított, mihelyt a Sonderbund bukását megtudta. Az olasz- és magyarországi zavarok alatt azt hívták a forradalmárok, hogy Palmerston részükön van, daczára annak, hogy a parlamentben mindig ellenök nyilatkozott, s az illető nagy hatalmat jó indulatáról biztosítá: miben ez nem is csalatkozott, míg amazok pedig csalódtak. 1850-ben Törökországban

lépett föl, hogy a menekültek kiadása kérdésében az orosz befolyást gyengítse; itt célját is érte, — hasonló czéllal és eredménnyel lépett föl Atheneben is, hol az ürügy — az ismeretes Pacifico kérdés, — kissé nyomorúnak tetszik. A schleswig-holsteini viszályban az orosz nézeteiket pártolá, minek következtében 1850 és 1852-ben oly kötések jövének létre, melyek az orosz uralkodó család Holsteint és a dán koronát illető öröködési igényeinek érvényt szereztek. Midőn 1851 dec. 2-kán az államesiny Párisban megtörtént, ő volt az első, ki e tényt helyeslé, elismeré; igen Palmerston, ki mint hadügyi titkár, ellenjegyzé a waterlooi csata után, I. Napoleonnak Sz. Ilona szigetére deportáltatását. E miatt meg is bukkott: Russell miniszteriumából elbocsátá. De nem sokára a torykkal Russell miniszteriuma ellen törvén, a kölcsönt visszaadta, s Russell megbuktatá. Derby gróf hasztalan ügykezett őt miniszteriuma részére megnyerni, s csak azután, hogy ennek rövid ideig tartó kormányzása megszűnt, lépett Aberdeen miniszteriumába, mint belügyminiszter 1852 dec. havában. Palmerston mindamellett is, hogy ezen államférfiú nézeteit nem osztá, azért a felelősséget mégis magára vállalta, mert mindaddig megmaradt az Aberdeen miniszteriumban, míg ezen miniszterium a közvélemény nyomása miatt kénytelen nem volt lemondani. 1855 febr. 8-án ő mint miniszter elnök lépett az ügyek élére. A keleti háború alatt igen nagy erélyt fejtett ki, s neki köszönhető, hogy a régi angol katonai rendszer, minek háború foly-

tatásban annyi hátránya volt, némi reformon ment keresztül. V. Palmerston a keleti háború befejezése után sem pihent meg, hanem Angolország állítólagos érdekében új háborúhoz kezdett, különböző ürügyek alatt. Ilyen háború volt például a persa és chinai háború. Az utóbbi miatt kudarcot is vallott 1857 martius havában a parlamentben. Derby, Russell, Cobden megtámadták őt Canton városának nemzet jogellenes bombáztatása miatt. Szemére vetették, hogy a nemzet becsülete és jelleme van kockáztatva oly eljárások és föllépések által, minőket Sir John Bowring, kormányzó, China irányában elkövetett. A febr. 24-iki felsőházi ülésben Derby gróf azt indítványozta, hogy a ház mondja ki sajnálkozását a chinai események miatt, meg hogy az

angolok bebocsáttatási kívánata Cantonba nem volt idején, s az ellenségeskedéseket nem igazolhatni. Ez indítvány febr. 26-án megbukott ugyan a felső házban, de ugyan e nap Cobden az alsó házban egy hasonló szellemű indítványt terjesztett elé, mi mart. 3-kán a kormány ellenében 16 szótöbbséggel kerestülment. Palmerstonnak most vagy visszalépni, vagy a parlamentet föl-osztatni azaz a nemzetre hivatkozni kellett. Az utóbbi rendszabályhoz folyamodott. A parlamentet egy királyi kiáltvány által mart. 21-én föl-oszlatta, apr. 30-kára új választást hítt össze, s az új parlament többsége a kormány részére ütött ki. A többség annyit jelentett: hogy a nemzet helyesli Palmerston politikáját, következőleg chinai háboruját is.

VI.

Ázsiai ügyek: Honnan eredt az angol-perzsa háború? Herat bevétele a perzsák által. A keletindiai társulat háború-izenete. A háború folytatása az angolok és perzsák közt. A párisi békekötés Angolország és Perzsia közt. — *Angolország háboruja China ellen:* A viszály oka. Ellenséges föllépés az angolok részéről. — *Az indiai katonai lázadás.* E lázadás oka. A lázadás főbb mozzanatai.

Angol- és Oroszország, e két óriási hatalom Ázsiában, egymástól a szárazon csak Perzsia és Afghanistan által van elválasztva. A távolság ugyan nagy, de a közbeneső területet kevés számú, erőtlén nép lakja, és egy támadó sereg elé csak természeti akadályokat gördíthet, melyek fölött a jelenkor katonai eszközei mindig győzedelmeskedhetnek. Afghanistan fölött Angolország, Perzsia fölött pedig Oroszország uralkodik. Angolország a múlt század kezdetével

Perzsiát is befolyása alá akarta keríteni, de törekvését az 1827—1828-ki orosz-perzsa háború meghiúsította, miután Oroszország bebizonyítá, hogy hatalmas szomszéd, mint Angolország. Angolország Perzsiát megerősíteni akarta, de csak akarta. Oroszországnak az a politikája, hogy Perzsia gyenge, és eszköz legyen kezében, melynek neve alatt az ázsiai indo-britt birodalom elleni terveit folytathassa. Több ízben is rávette, a perzsa kormányt, hogy Heratot,

ezen katonailag fontos pontot, Indiának hadi kulcsát, India, China, Afghanistan, Tatórország és Persia termékeinek kereskedelmi közép-pontját, elfoglalja, és ez uton magát ott befészkelje. E szerint Angolországnak mindig igen nagy érdekében állt, hogy Herát ellenséges kézbe ne jusson. Ez okból szövetséget kötött a Kabul-, Kandahar és Heratban uralkodó sunnita afghan fejedelmekkel, birtokaik biztosításának föltétele alatt, a shiita persák ellen. 1837 és 1838-ban, midőn az oroszok által föllóvalt persák 60,000 főnyi serege, Dost-Mohameddel egyesülve, Mohamed sah vezénylete alatt Heratot ostromolta, az angolok háborút kezdtek, Afghanistanba törtek, s e háboru Angolországnak 16 millió font sterlingbe s egy roppant hadi szerencsétlenségbe került. Elphinston lord egész seregét elveszté, s csak egy új sereggel, mit Pollock tábornok vezénylett, lehetett a kudarcot lemosni.

A keleti háboru alkalmával kitörvén az ellenségeskedés Angol- és Oroszország között, ez természetesen fölhasznált minden eszközt, hogy Angolországot a sérthető pontokon gyengítse. Oroszország ujjai messze nyulnak: Perziát tehát ismét rábirta, hogy Heratot ostromolja, mire igen kedvező alkalom nyílt, miután Angolország Európában eléggé el volt foglalva. E terv nem volt semmi rejtélyes; azt már több ízben eredmény-nyel használta, s a keleti háboru alatt nagy dőfés leendett Angolországra nézve, ha a terv létesítése a párisi béke előtt megtörténik. Mindemellett is az oroszok jónak látták,

hogy a perzsák vallási viszálykodás ürügye alatt Heratnak induljanak, s azt ostrom alá vegyék. Gondolák: hogy borsot törnek a brittek orra alá az Európában történtekért.

Mi lett hát a dologból?

A persák az angolokkal kötött semlegességi szerződés daczára. Kars elbukása után levetették álarczukat, az angol követet kihívólag boszantották s kitörvén a viszály, ostrom alá vették Heratot, Murad Mirza szultán vezénylete alatt, s Issa khán, hosszas ostrom után, 1856 october havában feladta magát, és a persa hadcsapatok elfoglalták Herat környékét, mintegy 40 m. földnyi területen.

A keletindiai angol kormány értesülvén a történetekről, nem késett komolyan intézkedni. 1856 nov. 1-jén megizente a háborút Persiának. E háboruüzenet Calcuttában közöltetett. A nyilatkozványban kimondatik, hogy a persa sah az által, hogy Heratot ostrom alá vette és környékét Persiába keblezte, megsérté azon kötést, mely Angolország és Persia közt 1853-ban kötöttetett, mely kötésnél fogva Persiának tiltva volt seregének Herat ellen indítása, s a tartomány belügyeibe való avatkozás.

A háboru megkezdésére 47 vitorlányi erős hajóhad 5000 főnyi tengerészszel, ugyanannyi rendes száraz sereggel s 10- vagy 12-000 főnyi egyéb hadcsapattal elhagyá a bombayi révet, s a persa öbölnek vevé utirányát. A hajóhadat Leeke admirál vezényle, a száraz sereget Outram tábornok. A hajóhad 1856 nov. 29-kén érkezett Abusehr elé.

Az angolok dec. 4-én elfoglalták Karrak szigetét, mely Abusehrtől mintegy hat m. földnyire fekszik északnyugatra. Ezen szigetet az angol birtokokba keblezik. Dec. 7-kén kiszáltak a Hallilaöbölbe, Abusehrtől délkeletre, s 9-kén reggel ostrommal bevévük Busir erődöt. 10-kén a tengerről támadták meg Abusehr városát. A város négy órai bombázás után feladta magát, s ez is, mint szabad kikötő, a brit területbe kebleztetett. A persa sereg segítségére jött ugyan szárazról Abusehrnek, az angolokat febr. 5-kén megtámadta, de kemény vereséget szenvedett. Az angolok egyuttal elfoglalták Perim szigetet is, mi tulajdonkép török birtok vala, de igen fontos pont az öbölben.

Ezen foglalások után Outram tábornok 4886 emberből álló hadsereggel kiindult Abusehrtől, s a persák által megerősített Mohumranak nyomult. Mohumra vagy Mohommerah az Euphratesnek hajókázható ága mellett fekszik. Ezen expeditio igen szerencsésen végződött az angolokra nézve. Miután az angolhajóhad álguyi az erődött összelőtték és álguyit leszerelték, az angol száraz sereg mart. 26-kán a 13,000 lönyei és Khauler Mirza herczeg által vezényelt persa sereget megfutattatta, s 17 álguyját elvevé. Ezen győzelem következtében egy kis brit hajóhadaeska az Euphrates ágán egész Akauzig nyomult, szétrombolván a part hosszában találtató persa katonai erősítményeket. A persa sereg Dizfulnak vonult.

A persa kormányt az angol fegyverek diadala megrémíté, kívált mi-

dőn látta, hogy az orosz sereg nem tesz oly mozdulatokat, melyek ezen ponton egy orosz-angol háborút idéznének elő. Egyébiránt már 1857 jan. havában megkezdődtek a békealkudozások Párisban Feruk khán, a sah rendkívüli követe és Cowley lord párisi brit követ között. Ezen alkudozást eredménnyel segíté elé Napoleon császár, kihez a persa sah követe közbenjárásért folyamodott. Párisban akkor, midőn a brit sereg Persiában győzelmesen elénymult megállapították a békekötés. Ennek főpontjai valának: 1) a sah lemond Herat környéke és városa és az afghan tartományokat illető fensőségi igényeiről — s elismeri eme tartományok függetlenségét; 2) a persa sah a herati és afghánisztáni kormányokkal való viszázkodása esetében az angol kormány jó szolgálatáért folyamodik, anélkül, hogy hatalmában állna a támadó államot állandólag megszállni, még háboru esetében is; 3) a Persia és Nagybritannia közti kereskedelmi szerződés megújítása; az angol alattvalók azon kiváltságokat és előnyöket élvezendik, mint bármely legkegyeltebb külföldi kormány alattvalói; 4) az angol missio bemehet Teheranba; 5) az angol kormány lemond a persa alattvalók védelmezéséről; 6) az angol hadcsapatok kiűritnek minden, Persiához tartozó révet, erősített helyet és szigetet. Ezen kötés apr. 14-kén a persa sah által megerősítettén, Bagdadban a két fél által kicséréltetett.

Nem hagyhatjuk el a tárgyat anélkül, hogy még némely, e háborút indokoló fontos nézetet el ne mondjunk.

Fenebb érintettük, hogy Oroszországnak nagy érdekei vannak Heratban, mert innét Indiát fenyegeti, s a brit uralmat tönkre teheti. Ezen nézet igazolása végett fölhozzuk egy tekintély, M'Neil véleményét, mire az angol államférfiak nem egyszer támaszkodtak: „Mihelyt Oroszország ezen állást elfoglalandotta, indiai seregünknek főképp európai részét annyira meg kell erősítünk, hogy ez az Oroszország felől jövő veszéllyel szembe szállhasson. E miatt rendkívül szaporodnék államkiadásunk, mert ha az oroszok Heratban állanak, a tengeren nem mozgathatjuk seregünket oly gyorsan, mint az oroszok a szárazon. S ha egyszer Oroszország Heratban megfészeli magát, India kormányzását még béke idejében is nehezebbé teszi, mint a minő ez már most is. *Gyakoriabak lesznek a forradalmak és borzasztóbb jellemet öltenek. Az adószedés némely helyeken bajos lenne, más helyeken pedig épen lehetlen lenne beszélni.* A kedélyek más hangulatot kapnának s az északnyugati tartományokban és az Indusnál minden mozgalom és rendtartás fenyegetőbb alakot öltene az új és hatalmas szomszédali összeköttetés lehetősége miatt, melyhez menekülne minden elégtelen.”

E néhány sorban eléggé töl van fejtve az angol-perzsa háborúindoka. Most átmehetünk az angol-chinai háborúra.

A *chinai háborút*, valamint a perzsiait az angoloknak féltékeny irigységese és önző előrelátása idézte elő. Angolország igen fontos kereskedést üz Chinával, Chinával mondjuk,

mely szomszédos egyfelől Amerikával, másfelől Oroszországgal, mik hasonlóképp jelentékeny kereskedést üznek vele, sőt Oroszország az Amur vize mellett hódítási tervekkel nyomul elé Chinában. Angolországnak Chinával való kereskedését az újabb időben egy, 1842-ből datált szerződés szabályozza, minek pontjai angol részről, nem igen lelkiismeretesen teljesítettek; az angolok azt állítják, hogy chinai részről sem. Angolország most az utóbbi években, midőn látta, hogy Oroszország missiokkal akar Chinában befolyást szerezni, mik az ő befolyását ellensúlyoznák, nem késett ürügyet keresni a Chinával való ellenségeskedésre, hogy az ellenségeskedés folytán, míg egyfelől megmutatja, hogy keleten ő az ur, másfelől még több kereskedelmi előnyt csikarjon ki, s Chinának több révét megnyitassa kereskedelme számára.

Ürügyet könnyű volt találni. A chinaiak elfogtak egy kalóz hajót, s ezt eladták egy hong-kongi chinai lakosnak. E hajóra, melynek neve „Arrow“ vala, brit lobogót tűztek. Szabályok szerint nem lett volna szabad chinai hajóra brit lobogót tűzni, minthogy alatta igen könnyű a csempészkedés. Ezen hajó lobogóját a cantoni lakosok 1856 octob. 8-dikán bántalmazták. Ezen bántalmazás azt eredményezte, hogy az ürügyre leskelődő angolok, minden háború-üzenet nélkül megkezdték az ellenségeskedést, Seymour admiral vezénylete alatt. Canton erődeit nagy részben összelőtték, lerombolták. 1856 oct. 28-án a város falai és a kormányzó palotája ellen

is megkezdtek a bombázást. Másnap a falakat ostrommal bevették, s a hadcsapatok a palotáig hatoltak. Az alkudozások eredményre nem vezetvén, a város nov. 4-én és 5-én bombáztatott; nov. 5-én 23 chinai bárkát súlyesztettek el; nov. 12 és 13-kán a folyam két partjain levő erődöket s 25-kén egy más erődöt vettek be az angolok. A brittek nem maradtak szövetséges nélkül ezen dicső hadjáratban. Dec. 6-kán Armsrtong amerikai commodore is egy cantoni erődöt leromboltatott, azért, mert a chinaiak egy amerikai hajó lobogóját — bizonyosan az is valami csempész hajó volt — bántalmazták; de ez, erőszakoskodásának elkövetése után, Whampoaba vonult, meggyőződve levén, hogy nem jó itt a chinai vizeken John Bull (az angol gúnyneve) kezére játszani, hol Jonathan bácsinak (az amerikai gúnyneve) is életbe vágó érdekei forognak fenn. A chinaiak ezen erőszakoskodásra az idegen kereskedelmi raktárak leégetésével feleltek.

Ama nemzet jogellenes tett hire Európába érkezvén, felkölté mindazok boszankodását Angolországban, kiknek az angol nemzet becsülete szíven fekszik, kik nem akarják, hogy az angolok úgy tűnjenek föl a mivel világot előtt, mint isteni és emberi jogokat taposó erőszakos kalóz nép. Különösen a tory párt nem bocsáthatá meg Palmerston kormányának ezen garázdálkodását. A felső ház 1857 febr. 24-ki ülésében Derby lord e miatt keményen megtámadta a kormányt; indítványozá, hogy a ház sajnálatát fejezze ki a történetek fölött, de indítványa keresztül nem

ment. Az alsó házban Cobden (mint már Palmerston életének rajzolója folytán érintettük) hasonló indítvánnyal lépett föl. Cobden ime határozatot indítványozta: „A ház sajnálatlaltal értesült a brit és chinai hatóságok közt a cantoni folyón kiütött viszályokról, s nem jelentvén ki véleményét az iránt, mennyiben adott a chinai kormány az 1842-ki szerződésnek nem teljesítése által Angolországnak panaszra okot, mégis ezen nézetben van, hogy a háznak előterjesztett irományok nem foglalnak magokban oly indokokat, melyek képesek volnának elegendőképp igazolni a Lorcha-Arrowféle ügyben erőszakosan használt eljárást. Ennélfogva külön választmányt kell kinevezni, mely Chinával való kereskedelmi viszonyaink állását vegye vizsgálat alá.“ Ezen indítvány a mart. 4-ki ülésben elfogadtatott, mely alkalommal a kormány kisebbségben maradt, mi a parlament fölосzlatását idézte elé.

Az angol kormány politikája az új választás által helyeseltetett. Mind emellett jónak látta egy biztost küldeni Hong-Kongba, Elgin lordot, ki a történeteket megvizsgálja s az alkudozást Bowring helytartó helyett vezesse.

Az angolok Elgin lord megérkezése után is folytatták erőszakoskodásukat: nevezetesen a chinai bárkák elsúlyesztésében tünteték ki vitézségöket. A francziák ezalatt tartózkodó állást foglaltak. Nekik pedig méltó okuk lett volna az elégtétel követelésére, a missionariusok meggyilkolása miatt. A franczia kormány azonban mégis jónak látta elégtételt

kérni, s e czélra alkudozás végett Grosz bárót küldé rendkívüli követül Chinába.

1857 oct. haváig nem történt valami jelentékeny naditény a chinai vizeken a bárkák súlyesztésén és Canton ostrom-zárolásán kívül. Az angolok és francziák — miután a kantoni főkormányzó továbbsem engedett — elhatározzák, hogy Cantont ostromolják, s ha szükség tovább is nyomuljanak az ország belsejébe.

Canton város lakosainak száma közel 1 millio. A mennyei birodalom második városa ez, Peking után.

Angolország ezen háborujának végczélját világosan fölfejti egy az angolokat és chinaikat ismerő kitűnő francia tiszt, ki ezen hadjáratot merész elhatározásnak tartja ugyan, de Angolország részéről bölcs belátásra mutató intézkedésnek tekinti. „Ha Nagybritannia mozdulatlan nézi Oroszországnak és az Egyesült államoknak keleten való haladását, azon veszélynek teszi ki magát, hogy a chinai tengereken, még ötven év sem telik bele, oly versenyen találkozik, melylyel aztán meg nem mérkőzhetik. Nem a chinaiak által lobo-góján ejtett bántalom az, melyet megboszulni készül, hanem biztosítékokat akar szerezni, az őt nyugtalanító versenyző befolyások ellen.“

Alig kötött Angolország békét Persiával; alig kezdé meg ellenségeskedését Chinával: indiai birtokában egy roppant katonai forradalom tört ki, minek mását alig találjuk a történetben. Ezen lázadást egyfelől az indiai kormányzóság kicsapongásának, önzésének tulajdonítják; más-

felől Oroszország fondorkodásának róják föl hibául. Annyi igaz, hogy akárhol találkozunk azsiái területen e két hatalommal, mindenütt nyomait találjuk az egymásiránti ellenségeskedésnek. Érdekeik, természetesen itt inkább összeütkeöznek mint Európában. Már fenebb érintettük, miszerint a persa-angol háborut orosz befolyás készítette elő. Az angolok magok bevallják, hogy e lázadás, mely már 1857 febr. 25-kén kitört a 19-ik seapoy*) ezred föllázadása által, s jun. első felében a bengali sereg nagy részének föllázadása által még nagyobb arányt vőn, s kiterjedt az indus-brit birodalom nagy részére, orosz mesterkedésből eredt. A „Times“-nek jul. 4-kéről ezt írták Calcuttából: „Ha általános visszapillantást teszünk a dolgok itteni állására, meglehetősen valónak tűnik föl, hogy az összeütkezés sajátképen Oroszországtól indult ki. Oroszországgal folytatott háborunk alatt, nagy hadseregeket gyűjtött össze ez a kaspi tenger partjain és a persa határokon. Évek óta teljes befolyás birtokában levén a persa udvarnál, ezt Herat ellen fölingerelte, megigérvén egyszersmind, hogy Afghanisztánban Dost Mohamed ellen segítendi. A Herat melletti csata igen jelentéktelen volt, ez csak szemkápráztatás volt, mélyebben fekvő tervek elpalástolására. Oroszország haderejét a persiaival egyesítendette, s az afghánok is ide csatlakoztak volna Brit-India megtámadására. Ugyanez időben kellett volna a seapoy ezredeknek föllázadniok. Az Orosz-

*) Seapoy: rontott angol szó, a persa spahi = lovas szóból.

országgal kötött béke, s egy angol haderőnek a persa öbölbe történt küldetése azonban a körülményeket megváltoztatá. A Párisba küldött persa követ, (kétségkívül mély sajnálatára) Angol- és Franciaországot szövetségben találta. A dolgok ilyenképen folyása sehogy sem akart a persa sahnak tetszeni, s bár csapataink nem a legjobban bántak is vele, tábornoka, az udvar fölbátorítása folytán nem szünt meg kivivott győzelmeiről hazug híreket terjesztetni. — Régebb idő óta lázítók vonultak keresztül Indián, s a delhii királylyal titkos terveket szőttek. Aud királya és minisztere igen is nagy készséggel csatlakoztak hit-sorsosaikhoz Persiában és Delhi-ben.

A „M. Post“ aug. 4-ki számában pedig ezt olvashattuk : „Angolország jól értesült köreiben naponként átalánosabb a meggyőződés, hogy Oroszország három év óta folyvást törekszik — és pedig nem eredmény nélkül, — elégtelenség magvait szórni el Indiában. Valószínű, hogy már maga Miklós csár elhinté a konkolyt, miután meggyőződött, hogy az angol-francia szövetségen semmiképen sem tud erőt venni. Nem tartja a „Post“ kalandos dolognak, hogy Oroszország maga játszotta a kihívó ügynök szerepét, s hatott Audra és más elemekre Indiában összeköttetéseinél fogva. Sok eszköze volt e célra. Például : az a sok ind, a kik Oroszországban, s az oroszok, a kik Indiában települtek le, — de kivált az ind hirlapok, melyek 20 év óta gombaként szaporodtak, s a melyeket szintugy fizethetett az orosz,

mint bizonyos lapokat, Frankfurtban, vagy Brüsszelben.“

A lázadók azt adták a fölkelés okaul, — mint kiáltványokban kifejezték, — hogy az európaiak mindnyájukat megakarják fosztani vallásuktól, s minden alattvalót kereszténnyé akarnak tenni. Fölhozták bizonyítványul : hogy a főkormányzó oly töltenyeket osztatott ki, melyek disznózsirral és fagygyuval voltak kenve. E miatt szövetekezének : hogy minden európaiat megöljenek. Delhibe császárt ültettek trónra, ki alatt mindnyájan egyesüljenek, ki katonáinak kétszeres zsoldot fog adni.

A fölkelők a kiáltvány értelmében cselekedtek. Több helyütt nagy, de a történetben nem példanélküli kegyetlenséget követtek el : az angol tiszteket, melyek a benszült ezredek vezetylették, többnyire leöldösték, s még nőkön és gyermekeken is követtek el kegyetlenségeket, mikről azonban, — mint a „Times“ maga is bevallja, — a hír nagyobb, mint a valóság. A fölkelők több csatában verték meg az európai angol katonaságot ; az erődített helyeket elfoglalták, s így hadiszerek birtokába jutottak. Álguyok, puskájok, lőszerök és pénzök bőven van.

Az angolok háboru folytatása Indiában roppant áldozatba kerül, részint az éghajlat egészségtelensége, részint a lakosság ellenséges érzelme miatt. Aztán a seapoy ezredek sem gyávák.

Az angolok egyik szebb fegyverténye : Delhi bevétele sept. 20-kán, hol maga a kikiáltott delhii király is kézre került. Ezzel azonban nem volt vége a forradalomnak, hanem

az a városok helyett a falukra, mezők- és erdőségekre terjedett ki.

Ezen harc és háboru folyamán

bővebb leírását — az különben sem levén elég befejezve, — a jövő krónikának tartjuk fenn.

VII.

Amerikai ügyek : Elnökválasztás. Buchanan. Több vonások életéből. Elnöki beszéde. Pénzváltás.

Amerikában — tudomás szerint, — két nagy párt áll egymás ellenében : a democratá és republicanus. Ezen pártok egy nagy kérdéssel vannak elfoglalva régi idő óta : a rabszolgatartás vagy nem tartás kérdésével. A déli államok rabszolgatartók levén, itt az ugynevezett democratá párt uralkodik; az északiak rabszolgá-ellenesek, ezekben nincs rabszolga, s itt az ugynevezett abolitionista republicanus párt bir kirekesztő tulsulylyal. E párt egyébiránt, — mellesleg mondva, — nem kívánja a rabszolgaság rögtöni, föltétlen eltörlését, mi az Egyesült-államok államgazdászati viszonyait nagy zavarba hozná, hanem csak arra tör, hogy a rabszolgatartás terjedését akadályozza.

Az elnök választási mozgalmak 1856 nov. havában megkezdődvén, a democratá párt hosszas küzdelem után győzelmet vivott ki, s jelöltét, Buchanant, elnökké választá. A szavazás eredménye 1857 febr. 11-kén közzétett hivatalosan Washingtonban. Buchanan kapott 174, Freemont ezredes (ellen fele, republicanus) 114, Fillmore (know-nothing párti) egykori elnök nyolcz szavazatot. Ekkor Buchanan 1857 mart.

1-jétől 1861 mart. 1-jeig elnökké proclamáltatott, a lelépő volt elnök Pierce tábornok helyébe. Rajzoljuk életét nagyobb vonásokkal. Buchanan János született 1791 apr. 12-én Pensylvaniában. Fia egy skot bérkőnek, ki állítólag 1787-ben vándorolt ki Dumbarton grófságból Pensylvániába. Philadelphiában tanult, s itt kitünő műveltségben részesült. Testi ereje — Buchanan erőteljes vasember — arányban áll szellemi műveltségével. Az ügyvédi pályát választá, mi rendesen első fok Amerikában az államférfiakra nézve. 23 éves korában képviselőül választották Pensylvania képviselőinek házába. — Hazája bizalmát annyira megnyeré, hogy 1820 ban ez állam képviselőjévé választák a washingtoni congressusba. Már ekkor tanúsítá az ugynevezett Monroe-tan iránti rokonszenvét. (Monroe elnöke volt az Egyesült államoknak 1817-től 1825-ig. Ő midőn a dél-amerikai államok önállósága forgott kérdésben, azon tant állítá föl : hogy egy európai hatalomnak sincs jogában amerikai államok belügyeibe avatkozni. Ezen tant később odaterjeszték ki : hogy európai államnak nem szabad Amerikában birnia. A Monroe-tan e

Buchanan : Az Egyesült államok elnöke.

szerint állandó háboruizenet Angol-, Francia-, Spanyolország és Holland ellen, melyek vagy az amerikai szárazon, vagy a nyugatindiai szigetekben eddig birtokosok voltak. Jackson elnök 1831-ben sz. pétervári követté nevezte. Két évig Sz. Pétervárattól levén, első vala, ki az Egyesült államokat és Oroszországot szoros baráti viszonyba hozá, mely összeköttetésnek messze ható eredményei lehetnek. 1834-ben a senatus tagjává választott Pennsylvania részéről. Polk elnöksége alatt 1845-ben állam-titkárrá (külgügyi miniszter) neveztetett. Polk elnökségének ideje kitelván, ő is visszavonult, s így élt egész 1853-ig, midőn a közép-amerikai és Angolország közt fenforgó viszály kiegyenlítése végett, aug. 23-án mint rendkívüli követ küldetett Londonba. Itt nem hogy a viszályt kiegyenlítette volna, sőt szította a tüzet, hogy „honfitársai nagyraággyásának hizelegjen és ezeket Angolország elleni háborúval való fenyegetésekkel tüzelje.“ 1854 — sept. havában résztvett az amerikai követek azon congressusában, mely Soule madridi, Cász romai, Daniels sztambuli, O'Sullivan lissaboni és Belmont hagai követekből alakult és amely az Egyesült államok külföldi politikáját illetőleg egy tervet alapított. „E terv nem vesz tekintetbe kötések és népjogokat, s Európa ellen nyilvános háboru-

izenetet tartalmaz.“ Az elnökválasztás ideje bekövetkezvén, elhagyta Londont, a kérdéses viszály kiegyenlítésének munkáját utódára Dallasra hagyván. Mint már érintettük törekvését süket koszorúzá, s ő ma az Egyesült államok elnöke. Pártja belföldi politikájától sokat vár, meg lehet öknélkül, mert eszélyes ember, mint sem csupán pártjára támaszkodva oly lépéseket követne el, melyek által az ellenpártot fölingerné és viszályt idézne elé!

Elnöki beigtatási beszédében melyet mart. 4-kén tartott kijelenté: hogy a congressus sem el nem ismerheti, sem ki nem zárhatja a rab-szolgaságot valamely területen vagy államban, hanem azon államok népére kell hagyni egészen belügyeik szabad intézését. Az állambevétel fölöslegét az adósság törlesztésére, a tengerierő gyarapítására és a partvédelemre ajánlja fordíttatni. Mi a külpolitikát illeti elfogadja a béke és be nem avatkozás elvét. •

Buchanan hatalmas szónok, ügyes tiszta előadással. Külső magaviselete kellemes. Egy államférfiúnak ez mindig előnye.

Nevezetes marad Amerika történetében az 1857-ik év, a pénzválság kitörése miatt, mi Európában is a kereskedelmi viszonyokra igen ártalmas befolyással volt, s annyi szerencsétlenségnek vala szülő oka.

VIII.

Hazai ügyek : Ő cs. kir. Apostoli Főlségeik körútja. Szellemi és anyagi mozgalmak. A Mária-czelli szentmenet.

A világesemények szemléje után, szenteljünk egy rövid cikket a hazánkban történt fontosb eseményeknek is.

Miután *Ő cs. kir. Főlségeik* a lombard-velencei tartományokat legmagasb beutazásukkal szerencsétlenül méltóztattak, *Urunk Ő Főlsége* legkegyelmesebben elhatározá, hogy Magyarországot is beutazza, a *Főlséges* Uralkodónéval együtt. *Ő Főlségeik* 1857 maj. 3-kán este 9 óra 20 perczkor ültek a Kaiserműhlen mellett horgonyozó „Adler” nevű dunai Yachtra, s másnap 4-én 4 óra 30 perczkor indultak meg a Dunán lefelé Magyarországba.

A császári gyorshajót „Croatia” cs. kir. hadi gőzös kíséré.

Ő Főlségeik maj. 4-én 6 óra 15 perczkor érkeztek Pozsonyba, ugyanez nap délutáni 4 óra 25 perczkor Pestre. *Ő Főlségeik* az ország fővárosában álgyűdörgés, harangzugás, a nép zajos üdvözlése közt léptek ki a partra, *Albrecht cs. kir. Főherczeg Főkormányzó Ő Főlsége, Vilmos, Lipot, Ernő Cs. kir. Főherczeg Ő Főlségeik*, a bibornok érsek, cs. kir. titkos tanácsosok, kamarások, asztalnokok, s nemesek által a legünnepélyesebben fogadtatva. Midőn *Ő Főlségeik* a parton levő és fényesen díszített pavillonba léptek, Pest város polgármestere üdvözlé *Ő Főlségeiket*, s innen fényes kísérettel a budai várba indultak,

hol a budai polgármester hódolati beszéde után, a várpalotába vonulának. Itt *Ő Főlségeiket* a nagy díszteremben a bibornok herczeg primás fogadta Magyarország nevében, magyar nyelven tartott beszéddel. E beszédből csak ennyit emelünk ki: „*Főlséged* atyai érzülete gyöngédebb bizonyosságát e nemzetnek nem adhatta volna, mint az által, hogy benünket *Annak* jelenlétével boldogítani méltóztatott, ki *Főlséged* szívéhez legközelebb áll s örömeinek és gondjainak részese, — Császárnénk és Királynénk jelenlétével. *Főlséged* ez ország iránti gondoskodásának s kormánybölcsességének semmi világosb jelét nem adhatta volna, mint-hogy hosszabb időre szándékba vett itt léte alatt a nemzet érzelmeiről, szükségei — és ohajairól személyesen meggyőződni méltóztatik. *Ő Főlsége* erre, ugyanazon nyelven mondott válaszában az országot további legmagasb atyai pártfogásáról következőleg méltóztatott biztosítani: „Örvendek, hogy ezuttal ismét ide jöhöttem, a császárnénak e szép hazát megmutatni (*Éljen*) és személyesen is meggyőződni szeretett Magyarországom állapota és szükségei felől.” (*Éljen*).

A következő napokon egymást követték a bemutatások és ünnepélyek.

Budán maj. 8-kán jelent meg a legmagasb megkegyelmezési parancs, melynél fogva mind azon polgári

osztályu politikai bűnösöknek, kik 1848 óta „felségárulás, fölkelés vagy lázadás büntényei miatt (B. T. K. 58-ki és 68—75 §§) már elítéltettek, s a belföldön még fogságban voltak, ezen bűnökre vonatkozó minden további büntetés elengedtetett; s az e napig elkövetett politikai bűntényekért megkezdett és folyamatban levő vizsgálatok fölfüggesztettek.”

Ugyancsak Budán maj. 9 kéről kelt legfelsőbb kézírata által *Albrecht cs. kir. Főherczeg* főkormányzó *Ő Fensége*t megbizta felelhetlen emlékü József nádorunk tiszteletére egy emlékszobor felállításával; 240,000 p. forintot méltóztatott adományozni mező- s erdőgazdaságtanintézetek felállítására, ösztöndíjak, jutalmak alapítására és a budai mintaszőlőkert tökéletes helyreállítására; 120,000 p. forintot alapítványi helyek alapítására a thesianumi akadémiában; 90,000 p. forintot halli urhölgy intézeti javadalmak alapítására, a magyar nemesség javára; 45,000 p. forintot halli ápoló intézeti ösztöndíjak alapítására; 50.000 p. forintot a pesti nemzeti muzeum részére; 24,000 p. forintot ösztöndíjak alapítására, képző művészek számára; 300,000 p. forintot egy országos tébolyda felállítására. Maj. 11-kén több országos tartozást legkegyelmesebben elengedni méltóztatott.

Ő Felségeik a program szerint maj. 13-kán hagyandották volna el a fővárost, azonban *Gizella Főherczegnő* *Ő Fensége* fogkifejlési láz miatt megbetegedvén, és *Zsófia cs. kir. főherczegnő* *Ő Fensége* nemkülönben fog-

zási lázba és vérhasba esvén további utazásukat 10 napra elhalasztották. Miután azonban a cs. kir. főherczegnők egészségi állapota kedvező fordulatot vőn, maj. 25-kén elhagyák a fővárost, s a megállapított program szerint folytatták a magas körutat Szeged, Jászberényen, Gyula, N. Váradon át Debreczenig, honnan *Ő Felségeik* azon szomorú hír miatt, hogy *Zsófia cs. kir. Főherczegnő* betegsége a legaggasztóbb fordulatot vevé, kénytelenítetének visszatérni. *Ő Felségeik* maj. 29-én reggel érkezének vissza Budára, hogy szeretett gyermekeiket ölelhessék. *Gizella* Főherczegnőt Fölséges szülői felüdült állapotban találták, de *Zsófia* Főherczegnőnek már csak végpillanatait enyhítheték a szülői szeretet részvétbálsamával. *Ő Fensége* maj. 29-én 9 s $\frac{1}{4}$ óraker elszenderült.

Ő Felségeik ezen gyászesemény után, mely a fővárosban valamint az egész országban átalános részvétet gerjesztett, maj. 30-kán 10 óraker elhagyták Budát, Bécsbe visszatérendők, hova *Gizella* Főherczegnő *Ő Fensége* megelőzőleg egy órával elébb elindult.

A körutat Tarczalon át *Albrecht cs. kir. Főherczeg Főkormányzó* *Ő Fensége*, mint *Ő Felségének* személyesen végzé be Debreczentől Tarczalig, *Ő Felségének* legmagasb parancsa szerint, *Ő Fenségét* megbízván a hódolatadományok elfogadása, — kihallgatások osztásával, s folyamódványok átvételével.

Ő Felsége a körut hátramaradt részének bevégzésére aug. 8-kán indult el ismét, s e nap érkezett meg Sopronba, s innen Körmend, Keszt-

hely, Veszprémen át Székesfehérvárra ért. Innen *Ő Felsége* aug. 15-kén visszarándult Laxenburgba, azon magas igérettel, hogy a körutat pár nap mulva ismét folytatni méltóztatik. *Ő Felsége* aug. 23-kán érkezett vissza Pozsonyba. Innen átutazott *Ő Felsége* Balassa-Gyarmat, Rima-Szombat, Lőcse, Eperjes, Kassa, Miskolcz, Eger, s Gödöllőn. *Ő Felsége* sept. 5-kén befejezván körutját, visszatért ismét a birodalmi székvárosba. A *Fölséges uralkodó* körutjának eredményeül egy legmagasb kéziratot intézett Laxenburgból sept. 9-kéről *Albrecht cs. kir. Főherczeg Főkormányzó Ő Fensége*hez, melyben a többi közt ez állt: „El levén határozva azon alapelveket, melyek Engem birodalmam kormányzásában eddig vezettek, szeghetlenül fentartani, akarom, hogy ez minden oldalról elismertessék s különösen kormányom összes közlegei által szoros zsinormértékül vétessék. — E mellett azonban szorgos gondom mindenkor oda is lesz irányozva, hogy a különböző néptörzsek nemzeti sajátágaikban folyvást fentartassanak, s nyelvük ápolásánál illő tekintetben részesíttessenek.“

Szellemi mozgalmak. Ha az 1856. év nov. havától 1857. nov. haváig hazánk szellemi mozgalmi fölött csak futólagosan is átpillantunk, mindenlépten örvendetes jelenségekkel találkozunk. Az irodalom — szellemi műveltségünk ez általános sommázata — az említett időköz folytán semmit sem csökkent, sőt gyarapodásnak örvendett. A megjelent magyar könyvek száma 1857. jan. 1-jétől nov. 1-jéig 525 volt, mi

azok előtt, kik viszonyainkat ismerik, jelentékenyszámnak fog feltűnni. A könyvek szaporodásán kívül figyelmet érdemel azon körülmény is, hogy 1857. folytán 5 új folyóirat keletkezett: „Budapesti szemle“ „Lapok a vadászat és lovászat köréből;“ „Kerti gazdasági kis közlöny,“ „Kaulauz“ és „Magyar Posta.“ Ezen haladásán kívül azon édes reménynyel kecsegtethetjük magunkat, hogy a magyar akadémia és Kisfaludy társaság is mielőbb megkezdi rendeltetése szerinti működését. Az első alapszabályait *Urunk Ő Felsége* Budán mulatása alatt legkegyelmesebben jóváhagyni méltóztatott; a Kisfaludy társaság alapszabályai majd a magas kormány elé terjesztettnek. Az erdélyi Múzeum gróf Mikó Imre ő exciájának elnöklete alatt 1857. maj. 3-án tartá alakító közgyűlést, s ennek alapszabályai is felső helyre fognak terjesztetni.

Az anyagi mozgalmak a már említett időszak folytán párhuzamban fejlődtek a szellemi mozgalmakkal. Nevezetesen a gazdaszat mezején a legszebb eredményekkel találkozunk. A ló- és marhatenyésztés nagy lendületet vón. Befolyással volt erre a magas kormány ösztöndíjazása is. A lóversenyek, és gazdaszati kiállítás Pesten, 1857. jun. 6-án fényes bizonyítványul szolgálnak a magyar gazda közönség szorgalma erejének és az eredmény nagyságának megítélésében. — A magyar gazdaságról levén szó, nem hagyhatjuk érintetlen azon szép törekvést, melyet Sina Simon báró, Magyarország egyik leggazdagabb mágnása, annak emelésére kifejt, mind a saját uradalmi-

Báro Sina Simon,

bani követésre méltó példák, mind | hogy a haza, vallás s emberiség oltá-
pedig gazdasági közintezeteink ha- | rára tett áldozatai megszámlíthatla-
zafias segélyezése által, a mellett | nok. Sina Simon báró 10,000 p. fo-

rintot adott a gazdasági egyesület-
alaptőkéjének gyarapítására; 5000 p.
forintot a budai minta-szőlőiskolára;
4000 pfrtot adott a gazdasági egyesület-
nek gazdasági célok és érdekek elő-
mozdítására. A bárót méltán mond-
hatjuk nemesnek, mert tettei által ne-
messé tévé magát. A nemzeti vagy-
nosodás biztosításáról is gondoskodva
lőn 1857 folytán. Jul. 15-én tartá a
magyar általános biztosító társulat
alakító gyűlését, Károlyi György
gróf elnöklete alatt. Ezen társulat
eszméjét egy derék polgártársunk-
nak Nádossy István urnak köszön-
hetjük. A kivitelben segédkezett
nyújtának Ürményi József, Zsivora
György és Havas József urak. Ezen
társulat főadata a magyar ipar áta-
lános biztosítása, mit eddig a kül-
honi társulatok a maguk hasznokra
bányásztak ki, a hazai társulatok pe-
dig csak csekély mérvben eszközöl-
hetének. — A borkereskedő társula-
tok (nevezetesen a szegszárdi) igen
szép eredménynyel dolgoztak. — A
szolnok-debreczeni és szeged-temes-
vári vaspálya vonal átadatott a köz-
lekedésnek.

Hazánk történetében nem marad-
hat említés nélkül, azon szent menet
(processio), melyre a bibornok her-
czeg érsek Scitovszky János ő emi-
nentiája, 1857. jul. 16-kán kelt kör-
levele által a magyar népet fölhívá,
Ő eminentiája e körlevélben felfejtje,
„hogy a magyar soha sem téveszté
szem elől, hogy első apostoli király
által országával együtt a boldogsá-
gos szűz oltalmába ajánltatott, azért
magát Maria örökségének, honát pe-
dig Mária országának kitünőleg sze-
rette nevezni. A szent szűz iránti

vallásos kegyelet s fiúi ragaszkodás
az atyákról legdrágább örökség gya-
nánt szállott át a fiakra.“ Fölhozá :
hogy az ily körmenetek régebben is
megvoltak hazánkban. Ily körme-
netet rendezett 1691-ben Eszterházy
Miklós nádor, s azt Eszterházy Mik-
lós tinniai fölszentelt püspök ez év
aug. 27-kén Maria-czellbe vezeté.
Ezen példának utánzására serkenté
Magyarországot az 1857-dik év,
melyben ama kegyelemkép tiszte-
letének hétszázados emléke ünnepe-
teték.

A bibornok érsek által vezetett
szent körmenet sept. 3-kán indult ki
Pozsonyból. A kiindult nép számát
mintegy 10,000-re lehet tenni. Köz-
tük volt 12 püspök, számos elő-
kelő világi ur. A bevonulás Maria-
Czellbe sept. 7-kén ment végbe, oly
fénnyel, minőt e Szent hely száza-
dók óta nem látott. A zarándokok
két napi ájtatoskodás után hagyák el
Mária-Czellt. A szent menet emlékét
örökre megőrzendi azon emlékaján-
dok, melyet a bibornok érsek ő emi-
nentiája a szent célra, Pesten Paties
F. művész által készíttetett, s mely
a maria-czeli emlékkönyv 44-ik lap-
ján imigy rajzoltatik : „Hosszas
ezüst alaplazon áll egy ezüst oszlop,
ezen tiszta aranyból a maria-czeli
csudálatos szobor mása, ezek magas-
sága együtt a két lábot meghaladja.
E szobor előtt van egy főpapnak tér-
delő szobra, ő eminentiáját ábrá-
zolva, miként ő egy vánkoston a
magyarországi egyházak anyjának,
az esztergami főegyháznak jelképé-
ben, Magyarországnak valamennyi
egyházát a sz. Szűznek további
pártfogásába ajánlja. A vánkoston

levő esztergomi templom mint ritka remekmű ezüstből. Az oszlop alján négy arany táblácskán e szavak vannak vésvé: *az első táblán*: „Isten Anyja, Hazánk Nagy-Asszonya, Magyarországi Hivők Fiúi tiszteletét fegadd el;“ *a második táblán*: „Az Esztergomi Anya-Egyházat Magyarország Többi Egyházaival

Tartsd meg Kegyes Pártfogásodban;“ *a harmadik táblán*: „A Római Pápára, Az Apostoli Királyra, s Magyar Hazánkra add Anyai Áldásodat;“ *a negyedik táblán*: „1857 szeptember 8-dikán Mária-Czellben bemutatta Nagy-Kéri Scitovszky János Bibornok, Magyarország H. Primása, Esztergomi Érsek.“

